

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Філологічний факультет
Кафедра історії та культури української мови

**ЗНАЧЕННЯ АНТРОПОНІМІЇ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ ШКОЛЯРІВ (НА ПРИКЛАДІ ПРИЗВИЩ НА -УК/-ЮК,
-ЧУК с. ГАВРИЛІВЦІ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ
ОБЛАСТІ)**

Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконав студент 6 курсу 601 групи
спеціальності 014.01 «Середня освіта
(українська мова та література)»

Тимчук Богдан Іванович

Керівник: доцент кафедри історії та
культури української мови, кандидат
філологічних наук **Редьква Я. П.**

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри №_____

від «____» _____ 2023 року

Зав. кафедри _____ проф. Колесник Н. С.

АНОТАЦІЯ

Тимчук Б. І. Значення антропонімії у формуванні національної ідентичності школярів (на прикладі прізвищ на -ук /-юк, -чук с. Гаврилівці Чернівецького району Чернівецької області)

Кваліфікаційна робота базується на вивченні ролі прізвищ у формуванні національної ідентичності школярів. У першому розділі проаналізовано історію становлення та розвиток системи українських прізвищ, а також їхні особливості в сучасному світі. Досліджено перші концепції прізвищ та їхні зміни від давніх часів до сучасності. Особливий акцент зроблено на генезі українських прізвищ та їхніх характерних рисах.

У другому розділі розглянуто специфіку прізвищ, що закінчуються на «-ук/-юк», «-чук». А також проведено дослідження на прикладі антропонімів села Гаврилівці в Чернівецькому районі. Детальний аналіз цих прізвищ вказує на їхній культурний та історичний контекст. У третьому розділі прізвища проаналізовані як мотиваційний інструмент у формуванні національної ідентичності у школярів різного віку. На матеріалі анкетування учнів ліцею №12 «Ювілейний» Чернівецької міської ради вивчено ставлення дітей до своїх прізвищ.

Робота розкриває важливі аспекти вивчення прізвищ як складової культурної спадщини, що впливає на формування ідентичності та самосвідомості молодого покоління. Результати дослідження надають новий погляд на роль прізвищ у формуванні національної свідомості та вказують на їхню вагомість у процесі виховання у сучасних умовах.

Ключові слова: прізвище, ономастика, історія, національна ідентичність, школярі, антропоніми, історія, молодь, Гаврилівці, мовознавство, Буковина.

SUMMARY

Tymchuk B. I. The significance of anthroponymy in the formation of schoolchildren's national identity (on the example of surnames with -uk /-uk, -chuk in the village of Gavrilovtsi, Chernivtsi district, Chernivtsi region)

The qualification work is based on the study of the role of surnames in the formation of national identity of schoolchildren. The first chapter analyzes the history of the formation and development of the Ukrainian surname system, as well as their peculiarities in the modern world. The first concepts of surnames and their changes from ancient times to the present are studied. Particular emphasis is placed on the genesis of Ukrainian surnames and their characteristic features.

The second section discusses the specifics of surnames ending in «uk», «yuk», «chuk». The study is also based on the example of anthroponyms of the village of Havrylivtsi in the Chernivtsi district. A detailed analysis of these surnames indicates their cultural and historical context. In the third section, the surnames are analyzed as a motivational tool in the formation of national identity among schoolchildren of different ages. Based on a survey of students of Lyceum №12 «Yuvileinyi» of the Chernivtsi City Council, the attitude of children to their surnames is studied.

The work reveals important aspects of the study of surnames as a component of cultural heritage that influences the formation of identity and self-awareness of the younger generation. The results of the study provide a new perspective on the role of surnames in the formation of national consciousness and indicate their importance in the process of education in modern conditions.

Key words: surname, onomastics, history, national identity, schoolchildren, anthroponyms, history, youth, Havrylivtsi, linguistics, Bukovyna.

Зміст

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ УКРАЇНСЬКИХ ПРИЗВИЩ КРІЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНОСТІ.....	11
1.1. Від «раба» до «сім'ї» – трансформація поняття «прізвище»	11
1.2. Причини та передумови виникнення прізвищ в історії людства.....	17
1.3. Генеза українських прізвищ.....	22
1.4. Характерні особливості українських прізвищевих найменувань	27
Висновки до 1-го розділу	36
РОЗДІЛ 2. ПРИЗВИЩА НА -УК/-ЮК, -ЧУК ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ (на матеріалі антропонімів с. Гаврилівці Чернівецького району Чернівецької області)	38
2.1. Перші антропонімічні дослідження: від витоків до сьогодення.....	38
2.2. Основні підходи до вивчення сучасних українських прізвищ	48
2.3. Історична довідка про с. Гаврилівці.....	53
2.4. Аналіз антропонімів на -ук/-юк та -чук жителів села Гаврилівці.....	57
Висновки до 2-го розділу	65
РОЗДІЛ 3. ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИЗВИЩ У СУЧАСНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	67
3.1. Прізвища як мотиваційний інструмент у формуванні національної ідентичності школярів різного віку.....	67
3.2. Аналіз ставлення школярів до своїх прізвищ (на матеріалі анкетування учнів ліцею №12 «Ювілейний» Чернівецької міської ради)	73
3.3. Важливість дослідження школярами своїх прізвищ: ігрові та творчі методи.....	75
Висновки до 3-го розділу	78
ВИСНОВКИ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	88
ДОДАТКИ.....	89

ВСТУП

Прізвища – це невичерпний скарб народної історії та культури. У них віддзеркалені історичні події, традиції суспільного життя, мудрість минулих поколінь, а також глибокий зв'язок людей з їхнім корінням. Розвиток і виникнення прізвищ як спадкових ідентифікаційних знаків охоплює великий часовий проміжок. Спершу, такі родові назви з'явилися серед вищих верств феодального суспільства, таких як князі, магнати, землевласники.

Безсумнівно, історія проходження свого прізвища та доля предків цікавить практично кожну людину. Про найменування можна сказати, що вони як маленькі загадки: одні з них розкривають своє етимологічне походження легко, а інші залишаються прихованими в темних куточках невідомості. Варто пам'ятати, що прізвища – це не лише слова, вони є частиною спадщини, яка поєднує нас з минулим і має вплив на сучасне життя.

Сьогодні національна ідентичність – це ключовий аспект формування особистості і визначення того, хто ми є як громадяни своєї країни. У сучасному світі, де глобалізація та різноманітність культур дедалі більше впливають на наше життя, формування національної ідентичності стає актуальнішим завданням, особливо серед школярів. Прізвища, як важлива частина імені, мають важливе значення у цьому процесі. Вони відображають культурну спадщину, створюють почуття приналежності та спільноти, впливають на самосвідомість та розвиток особистості і сприяють міжкультурному розумінню.

Ба більше, прізвища є справжніми ключами до розкриття інформації про минуле – вірування, знання, культуру та звичаї наших предків. Глибоко вкорінені в українській лексиці, прізвища допомагають досліджувати еволюцію словникового багатства мови та висвітлювати різноманітність культурних аспектів. У нашому науковому дослідженні ми зосереджуємося на характеристиці прізвищ на -ук/-юк, -чук мешканців села Гаврилівці, розташованого в Чернівецькому районі Чернівецької області, а також впливу найменувань на формування національної ідентичності серед школярів.

Сучасна Україна переживає надзвичайно складний і дуже буремний період своєї історії, саме тому національна самосвідомість та ідентичність повинні вийти на перший план. Адже нам дуже важливо пам'ятати, хто ми такі та звідки беремо свою славу історію. Українське прізвище є найкращим ключем до розуміння нашого коріння, нашої історії та культурної спадщини. Прізвища віддзеркалюють не лише наші генетичні зв'язки, але й мудрість, досвід та витривалість наших предків, які хоч і падали на коліна перед ворогом, але гордо підіймалися та перемогали!

Серед цих важливих питань нам не можна забувати і про велике випробування – російське повномасштабне вторгнення. Ця жорстока агресія стала ключовим екзаменом для українського народу на шляху до європейського майбутнього. Водночас вона показала незламний дух і силу українського народу, який завдяки своїй багатовіковій історії може дати гідну відсіч тиранові. Адже в усіх наших іменах і прізвищах закладено не тільки минуле, а й майбутнє, яке ми будемо разом, зберігаючи наші унікальні традиції та культуру.

Актуальність нашого дослідження полягає в потребі вивчення прізвищ мешканців України. Адже кожен регіон має свої відмінності, і, аналізуючи регіональну антропонімію, ми розкриваємо унікальні особливості прізвищ на окремих територіях. Безперечно, подібні дослідження дуже активно проводяться на національному рівні, однак відсутні комплексні аналізи на рівні конкретних локальних спільнот. Тому на сьогодні головною метою антропоніміки є глибоке дослідження прізвищ з різних територій, розкриття їх зв'язків з місцевими іменами, топонімами та етнічними назвами.

Переважна кількість досліджень у цій сфері фокусується на загальних тенденціях, але аналіз локальних особливостей може надати глибше розуміння того, як історія, мова та культура взаємодіють на рівні конкретних регіонів. Одним зі способів досягнення цієї мети стає вивчення семантичних зв'язків між прізвищами, іменами місць та іншими антропонімічними одиницями. Такий ґрунтовний аналіз може не лише відкрити нам нові аспекти нашої культурної спадщини, але й допомогти зберегти цінну інформацію для майбутніх поколінь.

Мета роботи полягає в проведенні детального аналізу та структуризації багатого і різноманітного матеріалу, який містить місцева антропонімія села Гаврилівці. Ми прагнемо розкрити історію прізвищ на -ук/-юк, -чук та виявити їх значення на регіональному рівні, а також пролити світло на значення прізвищ у формуванні національної ідентичності школярів.

Для досягнення визначеної мети дослідження ми плануємо виконати ряд конкретних **завдань**:

1. провести аналіз наукових, історичних та довідкових ресурсів, що належать до цієї проблематики, як на загальнодержавному, так і на регіональному рівні;
2. ознайомитися з теоретичними концепціями та підходами, що висвітлюють обрану тему, для отримання глибшого розуміння проблеми;
3. дослідити історію становлення та розвиток системи українських прізвищ крізь призму сучасності;
4. визначити найбільш поширені прізвища досліджуваного населеного пункту на -ук/-юк, -чук і джерела їхнього походження;
5. дослідити соціокультурний вплив прізвищ на формування ідентичності школярів: аналіз ролі прізвищ у побудові національної самосвідомості;
6. проаналізувати ставлення школярів до своїх прізвищ.

Об'єкт дослідження – прізвища на -ук/-юк, -чук с. Гаврилівці на фоні системи українських прізвищ з інтерпретацією їхнього походження з погляду синхронії.

Предмет дослідження – вплив прізвищ на -ук/-юк та -чук мешканців с. Гаврилівці на формування національної ідентичності сучасних школярів.

Методи дослідження. Для виявлення значення твірних основ прізвищ перед їхніми основними частинами, ми використовуємо *метод семантичного аналізу*. Для категоризації та групування прізвищ за лексично-семантичними ознаками, ми користуємося методом *кількісного аналізу*. Додатково, для розкриття структурних особливостей та внутрішньої побудови прізвищ села Гаврилівці, ми використовуємо *метод структурного аналізу* разом з *описовим*

методом. У роботі з учнями 9 класу Чернівецького ліцею №12 «Ювілейний» ми застосовуємо метод анкетування.

Обрані методи дозволяють нам глибше зрозуміти та проаналізувати прізвища з різних точок зору, враховуючи їхню семантику, структуру та лексичні особливості. Комбінація різних методів дозволяє отримати комплексне бачення образу прізвищ і допомагає розкрити їх значення в контексті вивченої території.

Наукова новизна. У контексті сучасних тенденцій глобалізації, дослідження впливу прізвищ на формування національної свідомості школярів є актуальним та новаторським напрямом. Додатковою новизною є фокус на специфіку творення прізвищ на -ук/-юк, -чук, що розширює та уточнює розуміння ролі антропонімів у національному контексті. Безперечно, багато науковців, включаючи Ю. Редька [55, 56], М. Худаша [69], С. Бевзенка [2, 3], О. Неділька [45] та ін., присвятили свої дослідження антропонімії. Вони розпочали важливу роботу, яка потребує подальшої систематизації та аналізу різноманітного матеріалу, який включає сучасні антропонімічні дані. Однак регіональне дослідження прізвищ на матеріалі с. Гаврилівці дослідниками антропонімії ще не проводилось, і в цьому полягає новизна нашої праці.

Теоретичне значення роботи полягає у тому, що вона розкриває теоретичні основи зв'язку між прізвищами та формуванням національної ідентичності, спираючись на лінгвістичні, культурологічні та історичні аспекти. Вона відкриває нові горизонти для вивчення та розуміння ролі прізвищ у культурному розвитку та самосвідомості сучасної молоді.

Окремий аспект роботи – це дослідження джерел, від яких беруть свій початок українські прізвища на -ук/-юк, -чук. Аналізуючи їх етимологію та історичні корені, дослідження показує, як вони відображають давні традиції, професійну спрямованість, географічне походження тощо. Це сприяє глибшому розумінню культурної спадщини та історії.

Практичне значення роботи. Отримані результати можна використовувати на уроках української мови, зокрема під час вивчення лексикології та словотвору, історії, українознавства та в позакласній роботі.

Історіографія дослідження. В українській антропоніміці велике значення мають дослідження М. Корниловича «Огляд народних родових прізвищ на Холмщині та Підляшші» [33] та «Народна родова ономастика на Волині наприкінці XVIII ст. і в першій половині XIX ст.» [34]. У цих працях автор розглянув процес виникнення та унормування прізвищ. Його роботи допомагають пролити світло на складний процес формування та розвитку прізвищ у різних регіонах. Це дозволяє нам глибше пізнати соціокультурний контекст, який вплинув на вибір і вживання іменних спадкових знаків у минулому.

У 1950-60-х роках українська антропонімічна наука відзначилася значним розквітом, який пов'язаний, в першу чергу, з внеском таких науковців, як Л. Л. Гумецька [15], Ю. К. Редько [55, 56], П. П. Чучка [71, 72, 73] та І. Д. Сухомлин. У їхніх дослідженнях особлива увага була приділена аналізу особливостей формування слів української актової мови XIV-XV століть, зокрема імен і прізвищ. Вони розкрили важливі питання, пов'язані зі структурою, семантикою та творенням антропонімів, що надали нові підходи до розуміння ролі імен та назв у відображенні суспільних та культурних аспектів відповідного періоду.

Зокрема, Л. Л. Гумецька звернула увагу на власні назви, включаючи імена та назви місць. Вона класифікувала ці антропоніми за способами словотвору, визначаючи семантичний, морфологічний та морфолого-синтаксичний підходи до створення антропонімів. У її роботі були досліджені різні види особових імен, зважаючи на відмінності у створенні імен для чоловіків та жінок. Також виявлено головні елементи, що використовувались для створення антропонімічних форм [15].

Значний внесок у розвиток української ономастики було зроблено завдяки науковим дослідженням Ю. К. Редька, зокрема його працям «Сучасні українські прізвища» (1966 р.) [55] і «Довідник українських прізвищ» (1967 р.) [56], які зберегли свою актуальність до цього часу. Однак найвагомішим досягненням стала двотомна праця «Словник сучасних українських прізвищ», опублікована у 2007 році, після смерті автора. В цьому словнику детально проаналізовані

прізвища з вказівкою їхнього значення, етимології, способів формування, територіального розповсюдження. Також відзначено, де саме були виявлені ці антропоніми, а також особливості відмінювання прізвищ.

Докторська дисертація П. П. Чучки «Антропонімія Закарпаття» (1969 р.) [76] стала першим комплексним дослідження особових назв (імен, прізвищ, прізвищ) в окремому регіоні України. У ній автор детально вивчав різні аспекти антропонімії, такі як процес формування слів, класифікація твірних основ за лексико-семантичними критеріями, та встановлення їхньої етимології. Ця дослідницька робота дала значний стимул розумінню антропонімічних особливостей конкретного регіону, що відіграє важливу роль у збагаченні загального образу української культурної спадщини.

Отже, дослідження українських прізвищ має значні досягнення і його розвиток не зупиняється сьогодні, завдяки новим дослідженням, які глибоко вивчають цю тему. Ця постійна еволюція антропонімічних досліджень допомагає розкрити більше аспектів прізвищ та їхніх ролей у відображенні культурних, історичних та соціальних аспектів суспільства. Нові методи та підходи сприяють глибокому розумінню сутності та значення прізвищ у формуванні ідентичності та спадщини.

Структура дипломної роботи. Наша робота складається зі вступу, трьох основних розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, переліку використаної літератури і джерел, а також анотацій українською та англійською мовами. Загальний обсяг роботи – 89 с.

РОЗДІЛ I

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ УКРАЇНСЬКИХ ПРІЗВИЩ КРІЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНОСТІ

1.1. Від «раба» до «сім'ї» – трансформація поняття «прізвище».

Щодня ми чуємо прізвища наших родичів, друзів чи незнайомців з якими чекаємо на своє замовлення у McDonald's. Усі мешканці нашої країни мають свої фамілії, які фіксуються в офіційних документах, таких як паспорт або свідоцтво про народження та шлюб. Часто ми не замислюємося над тим, звідки походять або яку історію несуть наші прізвища. Вони просто стають невіддільною частиною нашої ідентичності, запам'ятовуються з дитинства і супроводжують нас протягом усього життя, здавалося б, назавжди.

Прізвище, як один із ключових аспектів особистої ідентичності, здавна цікавить науковців. В літературі можна знайти ряд визначень та поглядів на цей термін, які розкривають його багатогранність та важливість для суспільства. Одним із загальноприйнятих визначень є те, що прізвище – це назва, яку людина отримує на основі спадковості від попередніх поколінь та яка є частиною її ідентичності. У статті «Походження українських прізвищ» Є. Бадін (2008) розглядає прізвище як спадкову назву, що перейшла через багато поколінь, вказуючи на зв'язок між сучасністю та минулим [1, С. 56].

Щоб чітко зрозуміти, що таке «прізвище» пропонуємо звернутися до Тлумачного словника сучасної української мови, де знаходимо наступне визначення: «Прізвище – це офіційно зареєстрована родова назва, яка додається до імені людини. Це ідентифікаційний знак, що надається після народження або у зв'язку з укладенням шлюбу. Прізвище зазвичай передається від батьків нащадкам, що дозволяє зберігати родинні зв'язки й традиції.» [86, С. 352].

Таким чином, прізвище – це офіційне й успадковане найменування, яке вказує на приналежність людини до конкретної сім'ї. Воно є спільним для всіх осіб цієї родини та відрізняється від індивідуального власного імені кожної

людини. Прізвище є важливою частиною нашої ідентичності та культурної спадщини, адже воно віддзеркалює наші родинні зв'язки й походження.

Варто розуміти, що прізвище – це не лише спосіб ідентифікації в суспільстві, але й важливий культурний та історичний аспект. Цей термін викликає інтерес серед науковців, істориків та антропологів через його багатогранність та глибокий зв'язок із культурними та соціальними реаліями. Історія прізвищ має глибокі корені в різних культурах. Як вказує історик Ірклієвський «прізвища виникли як засіб ідентифікації особи, її професії чи географічного походження». У стародавні часи прізвища передавалися від батьків до дітей, що відображало спадковість і традиції суспільства [27, С. 15].

На думку І. Єфименко, спадкове найменування передається від покоління до покоління і з'єднує нас з нашими предками та родичами. Воно має символічне значення, що додає глибини і значущості нашій особистості. Прізвище допомагає впізнати нас в суспільстві, з'єднує нас із нашою сім'єю, нацією та культурою. Воно розповідає про наше минуле, про те, звідки ми прийшли, і є завжди присутнім у нашому повсякденному житті [21, С. 19].

Хочемо зазначити, що сам термін «прізвище» має латинське коріння. У давньому Римі воно спочатку використовувалося для позначення сукупності рабів, що належали одному власнику, тобто «familia» означало групу рабів, які належали одній особі. Але з часом це слово поширилося в Європі з новим значенням, а саме «сім'я» або «родина» [20, С. 76].

Слов'яни також почали використовувати слово «прізвище», спочатку вживаючи його в значенні «родина». Згодом, цей термін став відповідати іменам, які були спільними для всіх членів родини, що дозволяло відрізнати одну родину від іншої. Таким чином, прізвище стало символом спадковості й родинного походження. Процес еволюції слова «прізвище» відбувався в різних культурах та народах, що додало різноманітність до його використання та значення. На сьогодні прізвища мають глибокий символічний зміст і зберігають в собі багату історію та традиції, які сприяють збереженню культурної спадщини та самосвідомості кожної людини [61, С. 33].

У XVII-XVIII століттях існувало слово «прізвисько», яке в той час мало те саме значення, що і сучасне «прізвище». Тобто воно вказувало на сімейне іменування, але не завжди успадковувалося і не додавалося до особистого імені. Однак, на початку XIX століття, термін «прізвище» отримав своє нове основне значення, а саме «сімейне іменування, що передається у спадок і відрізняє одну сім'ю від іншої» [1, С. 80]. Ця еволюція терміну відображає зміни в сприйнятті та використанні прізвищ у суспільстві протягом часу. Колись було просто «прізвисько», але з часом воно зазнало трансформації і стало важливим спадковим елементом для ідентифікації родин та їхніх членів.

Прізвища стали не просто словами, а символами родинного походження та ідентичності. Вони зберігають у собі багато історій та культурних традицій, що робить їх важливою частиною нашого національного доробку. Крім того, прізвища допомагають унікально ідентифікувати кожну людину в суспільстві, що є необхідним для різних аспектів нашого життя, таких як освіта, робота та адміністративні процедури [43, С. 35].

Вищезгадана думка підтверджує нашу теорію, що прізвища відіграють значущу роль у формуванні особистої, соціальної та національної ідентичності, створюючи відчуття приналежності та спільноти в рамках родини і нації. А також вкотре підкреслює важливість та актуальність нашої теми на яку ми проливаємо світло. Адже знати своє коріння, особливо під час повномасштабного вторгнення, це дуже і дуже важливо.

Відомий український мовознавець П. Чучка зазначив: «Деякі європейські народи, зокрема румуни, угорці та німці, розглядають прізвище як сімейне ім'я». Це означає, що певне прізвище належить не лише окремій особі, а й усім членам відповідної родини чи клану. Таким чином, прізвище слугує для розрізнення і відокремлення різних родів та родин [71, С. 23].

Прізвища несуть у собі культурні відтінки та ідентичність. За словами провідного ономаста І. Сухомлина, «прізвища можуть вказувати на релігійні переконання, етнічні корені та сімейні традиції». У багатьох культурах прізвища пов'язані із символами, які мають глибокий сакральний сенс для спільноти [62,

С. 36]. У свою чергу П. Чучка стверджує, що «прізвища не тільки вказують на походження, але і можуть відображати соціальний статус та професійну сферу особи» [76, С. 16]. У світлі глобалізації та міграцій прізвища можуть мати різноманітне походження, що збагачує культурний ландшафт сучасного суспільства.

Дуже важливе питання у своїй праці «Про що розповідають прізвища» порушує І. Сокол. Дослідник зауважив, що прізвиська або вуличні клички є відмінними від прізвищ і зараз існують у селах України. На відміну від офіційних прізвищ, прізвиська не оформлені жодними документами і не є офіційною частиною особистості [61, С. 32]. Багато з сучасних родових прізвищ беруть свій початок від колишніх прізвищ, які люди отримували за якимись особливостями або рисами своєї зовнішності, поведінки або професії.

Наприклад, прізвисько «Мовчан» могло походити від того, що людина була мовчазною, «Тонконіг» – через тонкі ноги, «Білоус» – через світлий колір волосся, «Лисий» – через відсутність волосся на голові, «Криворучко» – через криву руку або пальці. Ці прізвиська є однією зі складових частин нашої культурної спадщини, які зберігаються і передаються від покоління до покоління, зміцнюючи зв'язки між рідними та формуючи нашу національну самосвідомість [23, С. 77].

Ю. Редько і П. Чучка підкреслюють, що сучасні прізвища мають певні характеристики, які роблять їх юридично обов'язковими:

- прізвище є юридично обов'язковим знаком загальноофіційної ідентифікації будь-якого громадянина. Воно використовується у всіх офіційних документах та ідентифікує особу в системі держави;

- прізвище є родинним спадковим знаком. Воно передається від батька до його нащадків відповідно до законів сімейного права конкретної країни. Це робить прізвище частиною нашої родинної спадщини та відображає наші зв'язки з попередніми поколіннями;

- прізвище має часову стабільність. Коли воно закріплюється за родиною, воно стає її невіддільною частиною назавжди. Ця стабільність допомагає

зберігати зв'язок між поколіннями та підтримує тяглість традицій і історії родини [71, С. 24];

- прізвище має властивість мінімального звукового варіювання, що означає, що воно повинно зберігатися майже в ідентичному звуковому вигляді. Це забезпечує сталість ідентифікації особи, оскільки прізвище допомагає її розрізнити серед інших людей. В Україні виключення можливі лише тоді, коли необхідно розрізнити осіб за статтю, наприклад, змінюючи закінчення прізвища для чоловіка і жінки;

- прізвище має максимально можливу індивідуалізацію. Це означає, що кожне прізвище повинно бути унікальним та відрізнятися від інших прізвищ. Індивідуальні прізвища допомагають уникнути плутанини та забезпечують точну ідентифікацію особи [55, С. 85].

Історичний процес, коли прізвища передаються у спадок від батьків до своїх нащадків може призвести до збільшення кількості людей, які мають однакові прізвища. Це може створити ситуацію, коли раніше унікальне прізвище стає досить поширеним та омонімним, тобто ідентичним звуковим комплексом називаються багато різних родин [65, С. 110]. Наприклад, прізвища «Тимчук», «Шевченко», чи «Мельник» можуть належати сотням або тисячам різних родин, не маючи спільного предка. Це може зробити пошук історії свого роду складнішим, оскільки відсутність спільного походження з певним предком ускладнює реконструкцію генеалогічного дерева.

Загалом, прізвище є офіційно зареєстрованою родовою назвою людини, яка додається до її імені та надається після народження або укладення шлюбу. Часто прізвище спадково передається від батька до дітей та внуків, забезпечуючи зв'язок між різними поколіннями.

Слід відзначити, що сучасний формат прізвища, який ми використовуємо сьогодні, є відносно новим явищем, оскільки раніше існували ім'я, патронім та прізвиська, які використовувались для ідентифікації людини.

Сучасному прізвищу притаманні декілька важливих ознак:

- родинна спадковість, тобто передача прізвища у спадок;

- юридична обов'язковість, оскільки воно використовується у всіх офіційних документах;
- максимальна індивідуалізація, щоб кожне прізвище було унікальним;
- ледь відчутне звукове варіювання, забезпечуючи сталість назви протягом поколінь;
- часова стабільність, яка дозволяє прізвищам зберігати значення протягом довгого періоду.

Отже, прізвища є важливою частиною нашої особистої ідентичності та культурної спадщини. Вони відображають багатогранний світ наших родових зв'язків та допомагають зберігати історію та традиції нашого народу. Найменування стали не просто словами, а символами родинного походження та ідентичності. Вони зберігають у собі багато історій та культурних традицій, що робить їх важливою частиною нашого національного доробку. Крім того, прізвища допомагають унікально ідентифікувати кожну людину в суспільстві, що є необхідним для різних аспектів нашого життя, таких як освіта, робота та адміністративні процедури.

Прізвища – це важливий елемент культурної спадщини та ідентичності. Вони відображають історію, традиції та соціальний статус особи. У сучасному світі прізвища залишаються ключовим фактором ідентифікації та є свідченням багатогранності та різноманітності суспільства.

1.2. Причини та передумови виникнення прізвищ в історії людства

На сьогодні актуальним залишається питання про причини появи та поширення прізвищ. Такі дослідники, як В. Герасимчук та І. Сокол дотримуються думки, що перші найменування з'явилися в ранніх людських спільнотах як засіб ідентифікації особистості в групі. За часів середньовіччя прізвища стали вказівниками професій, походження, фізичних характеристик чи географічних особливостей. Їхнє виникнення пов'язане з розвитком суспільства та формуванням класів і професій.

У свою чергу, А. Коваль вважає: «Що ключовий момент у появі прізвищ – це зміна ролі сім'ї на певному етапі її розвитку. Зокрема, у період феодалізму сім'я функціонувала як виробнича одиниця, що керувала своїм господарством, мала спадкові права та відповідала за своїх членів перед державою.» [31, С. 148]. Це означало, що імена були недостатньою ідентифікацією для розрізнення різних сімей, які мали однакові імена. Таким чином, звідси беруть свій початок прізвища, які допомагали унікально ідентифікувати кожен сім'ю і вказували на їхнє походження, професію, місце проживання або інші характеристики.

Нам імпонує думка І. Єфименко яка стверджує, що прізвища виникли як практична потреба в систематизації інформації про сім'ї, роблячи їх різними та унікальними в соціальних структурах своєї епохи. З часом, прізвища стали невіддільною частиною культури і спадщини кожної нації, передавалися з покоління в покоління, і додавали більшої індивідуальності та розмаїтості до людських імен [22, С.118].

Згідно з поглядом Р. Керсти, поява прізвищ пов'язана з епохою, коли люди почали утворювати великі спільноти, займатися різними професіями, між собою торгувати та мандрувати. З таким розмаїттям суспільних взаємодій виникла потреба ідентифікувати людей не лише за простою статтю (син або донька), але й за їхньою професією, майном, рідним краєм і т. д [29, С. 105].

Таким чином, прізвища стали важливими для розрізнення між особами, сприяючи більш точному встановленню їхньої ідентичності та соціального статусу. Наприклад, прізвище могло вказувати на професію людини (Коваль –

коваль, Мельник – *мельник*), походження (Русин – *русин*), власність маєтків або земель (Петро Львівський – належить до *Львова*), що допомагало позначити її в контексті соціальних і економічних зв'язків.

І. Сокол стверджує, що в Європі сучасні прізвища замінили родові імена, які використовували римляни близько XII століття. Виникнення сучасних прізвищ пов'язане з інтенсивним процесом формування нації. Така заміна родових імен була складною та поступовою еволюцією, викликаною соціокультурними змінами, міграціями та іншими факторами. Процес утворення сучасних прізвищ був пов'язаний з розвитком громад і сімей, виникненням нових професій та ремесел, а також важливих подій в історії людства [61, С. 34].

У різних культурах прізвища виникали під впливом соціокультурних факторів. У селянських громадах прізвища передавалися від батьків до дітей, відображаючи родові зв'язки та сімейні традиції. У вищих класах прізвища могли вказувати на походження аристократії чи родові лінії. Мовні особливості різних народів також впливали на виникнення прізвищ. Деякі прізвища базуються на діалектних різницях або мовних графічних особливостях. Географічні умови та місцеві особливості також можуть відобразитися в прізвищах, вказуючи на походження з певного регіону чи нації [8, С. 93].

«Ідея виражати належність індивіда до родинного осередку не є унікальним винаходом одного народу», – такої думки дотримується П. Чучка. Ця ідея зародилася та розвивалася протягом тривалого часу у різних народів Середньовічної Європи, поки нарешті не стала поширеною на всіх континентах [71, С.24].

Крізь століття різні народи формували та вдосконалювали систему родових назв, яка дозволяла ідентифікувати належність людини до певного родинного кола. Це стало необхідним у зв'язку з розширенням спілкування між різними громадами, торгівлею, обміном, подорожами та іншими соціальними процесами. Ідея родових назв стала важливим елементом культурної спадщини та відображала взаємодію різних народів, які утворювали свої унікальні системи ідентифікації [1, С. 44].

Дослідники І. Сокол, Р. Керста та М. Торчинський стверджують, що початкове виникнення прізвищ починається в XI столітті, а саме – в Північній Італії. Звідти вони поширилися до Провансу (історико-географічна область Франції), де розвиток соціально-економічного та культурного життя сприяв їхньому поширенню.

Спочатку прізвища з'явилися у феодалів, оскільки успадкування імені було пов'язане зі спадковим землеволодінням. Згодом прізвища стали використовувати й буржуа. Комерційний розвиток вимагав сталості та надійності фірм, і тому спадковість прізвищ стала символом довіри й авторитету. Прізвище стало своєрідним торговим знаком, що допомагав в утриманні та привертанні клієнтів [71, С.24].

Прізвище, яке першочергово з'явилося в Північній Італії, пізніше розповсюдилося і в інші країни Європи. Зокрема, з Франції прізвище поширилося за межі річки Рейн, яка впадає в Ла-Манш. Щодо Німеччини, то там прізвища стали досить поширеними з XII століття, спочатку у малих і великих торгових містечках на південному заході країни, а потім поступово розповсюдилися на північ і схід [45, С. 16].

Процес виникнення і поширення прізвищ був пов'язаний з історичними змінами та впливом різних народів на інші країни. Наприклад, в Англії прізвища з'явилися завдяки норманським завоюванням, але ряд дослідників, зокрема П. Чучка, вказують, що деякі форми прізвищ існували ще до цього періоду, хоча не були спадковими. Перші спадкові прізвища зафіксували в 1068 році, і процес їх встановлення тривав до 1400 року [71, С. 25].

У Шотландії та Уельсі прізвища продовжували формуватися і в XVIII столітті, що може пояснювати їх збереження та динамічний характер. Також прізвища з'явилися в Данії на межі XV і XVI століть, поширюючись на все дворянство в 1526 році, а пізніше дійшли до Швеції. Таким чином, процес виникнення прізвищ пов'язується з розвитком суспільства, його розширенням і культурними контактами між народами. Цей процес розпочався у стародавні

часи, і його вплив залишається важливим і сьогодні, покращуючи наше розуміння культурної спадщини та національної ідентичності.

Л. Гриднєва зазначає, що в Угорщині процес поширення прізвищ зайняв п'ять століть – з XIV по XVIII. Це означає, що прізвища стали поширеним явищем та інституціоналізувалися серед населення протягом цього тривалого періоду. У Чехії прізвища набули популярності лише після наказу імператора Йосифа II у 1780 році, який вперше офіційно регулював їх використання. А вже з XIV-XV століття можна знайти приклади переходу найменувань від одного покоління до наступного, що свідчить про їх історичну тяглість [14, С. 26].

Як свідчить І. Глинський, у польських документах XIV століття, що збереглися в міських архівах, вже містяться найменування, які зовні подібні до сучасних прізвищ, але самі тоді ще не вважалися прізвищами. Наприклад, в списку студентів старовинного Краківського університету тільки 15% мали найменування, що схожі на сучасні прізвища. Але чи вважалися ці найменування спадковими, тобто передавалися у спадок від покоління до покоління, нам залишилося невідомим [9, С. 37].

Польські дослідники, такі як Ст. Роспанд, С. Гжібовський та М. Камінська, датують появу прізвищ у польському суспільстві різними періодами. Зокрема, Роспанд вважає, що прізвища почали поширюватися серед шляхти на межі XV-XVI століть, а серед простого народу лише в XVIII столітті. За словами С. Гжібовського, розвиток шляхетських прізвищ відбувався у XVI столітті як важливе правове установлення. Натомість М. Камінська наголошує, що сільські прізвища в XV-XVI століттях ще не мали статусу прізвищ.

Отже, прізвища виникли як практична потреба в систематизації інформації про сім'ї, роблячи їх різними та унікальними в соціальних структурах своєї епохи. Це означає, що імена були недостатньою ідентифікацією для розрізнення різних сімей, які мали однакові імена. Таким чином, звідси беруть свій початок прізвища, які допомагали унікально ідентифікувати кожную сім'ю і вказували на їхнє походження, професію, місце проживання або інші характеристики.

Найменування в історії людства виникли під впливом різноманітних факторів, таких як соціокультурні норми, мовні особливості та географічне походження. Вони відображають багатогранність суспільства та культурний розвиток народів. Сучасні тенденції вказують на розмаїття та динаміку виникнення прізвищ у глобальному світі, що лише підкреслює їхню важливість як частину культурної спадщини та національної ідентичності.

Походження прізвищ пов'язане з формуванням великих спільнот людей, які вели різні ремесла, володіли маєтками, здобували титули, звання та займалися торгівлею. У такому суспільстві необхідно було встановлювати і розрізняти особистість за більш докладними характеристиками, ніж просто ім'я. З часом, прізвища стали невіддільною частиною культури і спадщини кожної нації, передавалися з покоління в покоління, і додавали більшої індивідуальності та розмаїтості до людських імен.

1.3. Генеза українських прізвищ

Сьогодні питання походження українських прізвищ викликає багато дискусій. Існують різні теорії, проте жодна з них не має повного наукового підтвердження. Одні дослідники вважають, що українські прізвища могли сформуватися під впливом різних культурних та етнічних груп, які перебували на території України протягом історичних часів. Інші вчені стверджують, що походження прізвищ пов'язане з родовими чи ремісничими назвами, а також із земельними володіннями або місцевостями, де проживали предки.

Переглядаючи історичні джерела, ми бачимо, що прізвища в українській історії з'явилися досить давно. Однак раніше людина мала лише ім'я. Зокрема, літописи згадують такі великі постаті, як княгиня Ольга, князі Аскольд, Олег, Ігор, проте деякі з них мали додаткове ім'я (прізвисько), яке характеризувало їх велич та чесноти, наприклад, Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Володимир Мономах та інші. Ці імена стали символами їхньої слави, мудрості та характерних індивідуальних особливостей, які увіковічилися на сторінках історії [1, С. 63].

Упродовж історичного періоду Київської Русі й пізніше, коли ще не використовувалися прізвища, князі Київської держави, наряду зі своїми іменами, носили прізвиська. Наприклад, князя Володимира, який правив Києвом, народ прозвав Великим через його видатні досягнення. Він об'єднав розпорошені руські князівства під владою Києва, що сприяло зміцненню Київської Русі у боротьбі з зовнішніми ворогами та підтвердило її авторитет на міжнародній арені. Крім того, Володимир прославився хрещенням Русі та активною освітньою діяльністю [20, С. 84].

А сина Володимира, князя Ярослава, народ прозвав Мудрим завдяки його феноменальним розумовим здібностям, освіченості та любові до книг. Ярослав також вніс вагомий внесок у розвиток Київської Русі, сприяючи науковому і культурному розквіту цієї держави. Його правління характеризувалося мудрими рішеннями та підтримкою мистецтва, що зробило його шанованим не лише серед своїх підданих, а й у світі загалом.

Хочемо зазначити, що багато правителів, незалежно від їхньої національності, мали прізвиська, які відображали їхні особливості. Наприклад, князь Юрій був відомий як «Довгорукий», а Іван – як «Грозний». Вони отримали прізвиська через свої характерні ознаки (як зовнішні, так і психологічні): перший володів довгими руками (у прямому і переносному значенні), а другий був жорстоким та строгим [4, С.24]. А французький король Людовік XIV у народі отримав прізвисько «Король-сонце», оскільки любляв одягатися у блискучий одяг усіх кольорів, особливо жовтий. Сяйво та блиск віддзеркалювали його величність та вплив як монарха та сильного політичного гравця.

Як зазначає Наталя Яковенко: «Прізвиська не лише відображали важливі аспекти особистості правителів, але і допомагали сформувати індивідуальні образи, що запам'ятовувалися у народі та в історії. Кожне прізвисько ставало частиною національної ідентичності та культурного спадку країни» [79, С. 185]. Ці імена стали символами слави та мудрості, однак вони були індивідуальними прізвиськами, тобто не були спадковими й не переходили до їхніх дітей.

На жаль, дуже мало людей знають, що українські прізвища мають славетну та багату історію і є одними з найстаріших у Європі. Принаймні, у XVII столітті майже всі українці мали прізвища, і дехто з них успадкував їх від своїх предків ще з часів князівської доби. На відміну від цього, у французів прості люди отримали свої прізвища тільки на початку XIX століття за указом Наполеона I. Російські селяни отримали прізвища аж у XIX столітті – після Реформи 1861 року [62, С. 35].

Українські прізвища як офіційні записи почали з'являтися в документах XIV–XV століть і на початку були характерні для представників високої соціальної верхівки. Завдяки потребі у точному оформленні документів для здійснення юридичних дій, таких як купівля-продаж майна або передача спадщини, було необхідно вказувати більше, ніж просто ім'я.

Таким чином, українські прізвища в сучасному розумінні цього слова з'явилися в руських пам'ятках діловодства, а саме: у грамотах XIV століття. Яскравими прикладами прізвищ є пан Дмитро Чорний, князь Іван

Чорторийський, пан Рогатинський та інші. Не важко зрозуміти, чому саме в цих людей знатного походження до імені та імені по батькові почали дописувати родові найменування. Вони купували й продавали маєтки, дарували, записували їх у спадок своїм нащадкам і звісно всі ці дії потребували відповідного юридичного оформлення [18, С.33].

З роками багатих і впливових людей ставало все більше і більше, тому інформації лише про одне ім'я колишнього чи нового власника було вже мало, адже в одному населеному пункті могли проживати 5 заможних Іванів, та ще більше Степанів. Тому поява прізвищ була зовсім не випадковістю, а вимогою часу, щоб чітко відрізнити одного пана від іншого. Дана новація була корисна для всіх родичів, оскільки прізвище демонструвало те, що конкретна людина (дитина, внук, дружина чи інший член родини) є законними спадкоємцями того чи іншого предка і мають право на його майно.

Подібна трансформація почалася і в міщан – особисто вільних людей, які проживали в містах та займалися торгівлею і різноманітними ремеслами, починаючи від ковальства й завершуючи пивоварством. Вони мали власні будинки, крамниці, невеликі земельні ділянки за які сплачували державі унормовані податки. Відповідно для оформлення офіційних документів у звітах потрібно було вписати не лише ім'я, а й прізвище, яке стало необхідністю для виокремлення від інших міських жителів, які носили таке саме імення [48, С. 165].

З огляду на це, поява прізвищ у представників високої соціальної верхівки в XV столітті вирішила ряд важливих завдань:

- по-перше, введення прізвищ спростило систему ідентифікації осіб, зокрема, при укладанні договорів, записах власності, податкових деклараціях тощо;
- по-друге, завдяки прізвищам стало легше відстежувати та документувати родоводи, що забезпечувало більшу правову стабільність і упорядкованість суспільства.

- по-третє, прізвища вплинули на розвиток мовних та писемних традицій. Їхня поява змусила людей уточнювати та чітко вказувати свою особисту ідентичність у різних ситуаціях, що збагатило мову та сприяло розвитку писемності.

Однак, хочемо зазначити, що більшість населення України – селяни – отримали свої офіційні прізвища набагато пізніше. Історично склалося, що вони були кріпаками і для того, щоб відробляти панщину в поміщиків чи при монастирях їм вистачало імені або відповідної клички (зазвичай пов'язаної з місцем проживання чи зовнішнім виглядом). Тогочасний суспільний лад створював соціальну нерівність: влада та багатство зосереджувалися у руках обмеженого кола поміщиків, тоді як більша частина населення залишалася в умовах бідності та підпорядкованості.

Таким чином, селяни не мали часу, можливості чи бажання замислюватися про прізвища, адже знемагали від важкої праці і єдине запитання яке їх посправжньому хвилювало: «Як прогодувати себе і свою родину?». Ба більше, кріпацтво обмежувало доступ до освіти та культурного розвитку. Багато кріпаків не мали можливості здобути освіту або покращити свої знання, тому вони навіть не усвідомлювали що це таке і з чим його їдять.

Кардинальні зміни почалися наприкінці XVIII століття і були пов'язані з рядом причин та соціально-політичних факторів:

- 1764 рік – скасування гетьманства;
- 1772 рік – поділ Польщі. Західноукраїнські землі перейшли у володіння до Австро-Угорщини;
- запровадження обов'язкової військової служби у двох імперіях: Російській та Австро-Угорській

На думку Юліана Редька, який оперує великою базою історичних архівів, прізвища, як спадкові родові назви, закріпилися в Україні завдяки духовенству. На той час київський митрополит Петро Могила у 1632 році видав наказ парафіяльним священикам вести метрики народжених, одружених та померлих. Це означало, що люди стали регулярно реєструватися з прізвищами в

документах, які стали офіційними записами про статус та події в їхньому житті. Таким чином, використання прізвищ стало поширеним серед населення України.

Отже, сьогодні система прізвищ поширена по всьому світу та стала невід'ємною частиною соціального та юридичного життя суспільства. Але хочемо зазначити, що в XIV столітті почали з'являтися перші найменування, схожі на прізвища. Спочатку родові прізвища використовували в основному багаті люди, які мали значні статки та займали впливові посади в суспільстві, такі як купці, власники земель та гетьмани.

Українські прізвища як офіційні записи почали з'являтися в документах XIV–XV століть і на початку були характерні для представників високої соціальної верхівки. Завдяки потребі у точному оформленні документів для здійснення юридичних дій, таких як купівля-продаж майна або передача спадщини, було необхідно вказувати більше, ніж просто ім'я.

1.4. Характерні особливості українських прізвищевих найменувань

Дослідження прізвищ будь-якого народу розкриває та підкреслює у них ознаки, які можна розділити на три різні виміри:

1. Глобальні ознаки, які є універсальними та характерні для прізвищ у будь-якому суспільстві, незалежно від етнічного середовища, в якому вони сформувалися та яку національну громаду вони зараз обслуговують.
2. Національні ознаки, які притаманні тільки прізвищам одного народу або спорідненим етносам.
3. Регіональні ознаки, які характерні не для всієї нації, а лише для окремого регіону чи етнічної групи [71, С. 23].

Такий підхід дозволяє враховувати універсальні та специфічні аспекти прізвищ, а також вивчати їхній зв'язок із загальними тенденціями, національною ідентичністю та регіональними особливостями. Дослідження прізвищ є важливим аспектом культурології, лінгвістики та антропології, що допомагає розуміти багатогранність людської спадщини та історії різних народів.

I Вимір. Прізвище є юридичною категорією та важливим елементом сімейного права. Воно має загальні ознаки, які характерні для прізвищ у будь-якому народі. Ці ознаки включають юридичну обов'язковість, спадковість у сім'ї, сталість у часі (прізвище закріплюється один раз і назавжди), обмежене звукове варіювання (зміни прізвища допускаються тільки для розрізнення осіб за статтю чи іншими необхідними випадками) [71, С. 24].

Прізвища українців та інших народів можна вважати глобальним явищем, оскільки їхнє функціонування і характеристики мало чим відрізняються між різними національностями, наприклад, словаків, сербів, італійців, німців або вірмен. Прізвище є важливим елементом ідентичності, допомагає визначити родинні зв'язки і спадковість, є основою для правових документів та ідентифікації особи.

II Вимір. Відмінності між національними прізвищами виявляються в способах вираження спорідненості, особливо використання патронімних елементів. Основна увага при дослідженні цих прізвищ зосереджується на

відображенні походження та посиленні на предків у їх структурі. Патронімні компоненти прізвищ можуть містити інформацію про ім'я батька або предка, що допомагає встановити спорідненість між людьми. Ці патронімні ознаки різних народів можуть варіюватися. Наприклад, у деяких народів генеалогічний суфікс зазначається більш активно, вказуючи на спорідненість від предка. Водночас у інших народів патронімні елементи можуть бути менш видимими або взагалі відсутніми в прізвищах [75, С. 54].

Зокрема, українські, білоруські, російські, болгарські, сербські прізвища, а також інших східнослов'янських народів, часто містять генеалогічний суфікс, що вказує на походження від предка. З іншого боку, у більшості польських, словацьких та чеських прізвищ імпліцитні патронімні форманти практично відсутні. Це свідчить про іншу тенденцію в створенні прізвищ у цих народів, де спрямованість до патронімічного засновування менш виразна. Дослідження таких особливостей прізвищ дозволяє зрозуміти багатогранність та унікальність кожної культури, а також її спадщини. Крім того, ці особливості можуть допомогти вивченню історичних та культурних зв'язків між різними народами і підтвердити їх спільну спадщину [78, С. 94].

У період активного формування та стабілізації прізвищ в Україні найпоширенішими способами вираження родинної приналежності були патронімні суфікси, такі як «-енко», «-юк» та «-чук». Вони допомагали утворювати стандартні прізвищеві назви, які вже носили загальноприйняті форми. Однак ці національні особливості прізвищ не є універсальними і не покривають всю етнічну територію відповідної нації [71, С. 25].

Такі відмінності у прізвищах є показовими, але не є загальнопоширеними для всієї нації. Такі форманти прізвищ мають обмежений ареал їх функціонування та не застосовуються у всіх регіонах. Крім того, існує ще багато інших специфічних формальних особливостей прізвищ, які мають регіональний або локальний характер і не охоплюють всю національну територію [75, С. 74].

Це свідчить про багатогранність та різноманітність антропонімних систем різних регіонів та культур. Вивчення цих особливостей є важливим для

розуміння культурної спадщини та історичних зв'язків між різними народами. Кожне прізвище має свою унікальну історію та контекст, що відображає особливості та традиції кожної культури.

III Вимір. Регіональні особливості у прізвищах можуть виявлятися на всіх мовних рівнях, включаючи принципи номінації, способи вираження семантичних значень, їхню валентність та продуктивність, а також фонетичні особливості, включаючи акцентуацію. Фонетичні характеристики, напевно, є однією з найбільш помітних регіональних особливостей прізвищ [71, С. 25].

У націй, які не мають централізованого правописного регулювання прізвищ, таких як українці, часто можна спостерігати використання майже однакових звукових комплексів прізвищ, які сформувалися в різних діалектних областях тієї ж мови. Наприклад, на Закарпатті зараз спостерігається співіснування прізвищ, таких як «Денис» і «Диніс», «Желізко» і «Зелізко», «Лупляк» і «Луп'як», «Макосій» і «Макусій», «Маскалюк» і «Москалюк», «Павук» і «Паук», «Фетько» і «Федько» та інші [80, С. 57].

Це свідчить про те, що в децентралізованому середовищі, де відсутні єдиноначальні правила використання прізвищ, різні варіанти можуть співіснувати та еволюціонувати в різних регіонах. Ці варіації прізвищ є одним зі способів виявлення багатогранності та культурної різноманітності народів.

Прізвища з суфіксом «-енко» також є досить поширеними українськими прізвищами. За дослідженнями, перші згадки таких прізвищ належать до латино-польських пам'яток із західноукраїнської території першої половини XV століття. Проте, їх масове використання спостерігається у пам'ятках XVII століття на території Східної України. Походження прізвищ з суфіксальною частиною «-енко» можна пояснити тим, що вони спочатку використовувалися для позначення молодих або недорослих осіб, їхньої залежності від батьків. Наприклад, «Коваленко» початково могло означати «малого коваля, сина коваля», а «Іваненко» - «малого Івана, сина Івана». Цей суфікс використовувався для того, щоб утворити зменшувальні форми прізвищ, що вказувало на молодших членів сім'ї чи залежність від родичів [69, С. 147].

Згідно з дослідженнями, в деяких козацьких реєстрах XVII століття прізвища з суфіксом «-енко» складали практично половину від усього прізвищевого складу. Це було пов'язано з тим, що в реєстрах зберігалися записи переважно молодих козаків, які мали такі зменшувальні прізвища, відмінні від прізвищ їхніх батьків. Таким чином, прізвища з суфіксом «-енко» є одним з типових антропонімічних явищ української культури, а їх поширення може пояснюватися практичними та соціальними факторами [57, С. 235].

В. Садовнича зазначає, що в сучасному українському антропоніміконі прізвища з суфіксами «-ський», «-цький» та «-зький» є серед найпоширеніших прізвищ, займаючи третє місце за частотою вживання (після прізвищ на «-енко» та «-ук», «-чук»). Ці прізвища виявляють національні особливості та є характерними для українців. Ці суфікси використовуються для утворення прізвищ шляхом прикріплення до імен або професій індивідуальних осіб, які належать до певних місцевостей чи класів суспільства [58, С. 203].

Наприклад, «Ковальський» може походити від професії коваль, або вказувати на родову приналежність до певного роду чи місцевості. Ці прізвища мають глибокі історичні коріння та використовувалися ще в давнину, але і сьогодні є поширеними у сучасному українському суспільстві. Вони гарно ілюструють культурні та історичні аспекти української національної ідентичності.

Для визначення соціального статусу особи в суспільстві, як стверджує Р. Осташ, звертались до певних ознак, таких як місце проживання. Один із поширених типів спадкових іменувань серед шляхетських і заможних родів були прізвища, які утворювались від назв населених пунктів. Прикладами таких прізвищ можуть бути «Острозькі», «Каширські», «Волконські», «Одоевські», «Хованські», «Дольські» та інші [48, С. 163].

Ці прізвища вказували на те, що представник даного роду мав зв'язок з певним населеним пунктом. Часто це були великі земельні володіння або маєтності, де родина мала свої владні або господарські інтереси. Прізвища, які походили від назв міст, сіл або селищ, допомагали ідентифікувати родину і

з'ясовувати її походження та статус у суспільстві. Цей тип прізвищ залишає сліди в історії, але і сьогодні може зустрічатися у деяких родинах, де зберігаються старовинні спадкові зв'язки з певними місцевостями. Прізвища, які походять від назв населених пунктів, мають важливе історичне значення, підкреслюючи зв'язок родин з конкретними територіями та традиціями.

Спадкові прізвища на «-ський» і «-цький», які походять від назв населених пунктів, відомі в усіх слов'янських народів, але особливо поширені в Польщі. У середньовічному Королівстві Польському такі прізвища були ознакою шляхетного походження і протиставлялися міщанським та «хліборобським» особовим найменуванням. Польська аристократія навіть вимагала від уряду офіційної заборони іменуватися прізвищами цього типу для нешляхетних осіб [71, С.25].

Прізвища на «-ський» та «-цький» вказували на те, що людина належить до шляхетного роду, має благородне походження і належить до вищих верств суспільства. Такі прізвища відігравали важливу роль у визначенні соціального статусу особи і її місця в шляхетському загалі. Навіть уряд втручався в цю справу, щоб заборонити нешляхетним особам використовувати прізвища цього типу, що підкреслювало важливість і престиж шляхетського стану [79, С. 245].

Цінним для нашого дослідження є роман «Я, Богдан» Павла Загребельного, де відзначена історична протиставленість родових найменувань польського та українського панства та безіменності безправних народних мас. Це підкреслюється через використання прізвищ на «-ський» та «-цький» у польському контексті, що символізують шляхетність, аристократичний статус та соціальне визнання, тоді як українські народні маси залишаються без особових найменувань, що вказує на їх маргінальне положення та відсутність соціальної важливості.

У романі автор ставить під сумнів такий суспільний порядок, де польські шляхтичі мають привілеї та вищі соціальні становища, тоді як українські селяни й наймити не мають права на особисту ідентичність та повагу. Це може бути спроба підкреслити проблеми класової дискримінації і нерівності в суспільстві

того часу. Крім того, П. Загребельний за допомогою зазначеного протиставлення хоче підкреслити значення ідентичності та національної свідомості. Польські шляхтичі мають свої родові прізвища, які підкреслюють належність до своєї нації та соціального статусу, в той час, як українські народні маси лишаються безіменними, що може вказувати на втрату національної ідентичності під впливом зовнішнього панування.

Відомий український історик О. Толочко наголошує на тому, що українська старшина мала можливість отримати шляхетство та нове прізвище за вірну службу Польщі. Наприклад, в 1658 році, Василь Золотаренко, колишній міщанин міста Корсуня, який був полковником Ніжинського полку, за свою участь у боях проти російських військ, отримав від польського короля шляхетство та герб і його прізвище стало Золотаревський [62, С. 35].

Ця практика нагородження шляхетством та зміни прізвища була поширеною у той час у Польщі. Шляхетство мало великий соціальний статус та дозволяло входити до заможних та впливових верств суспільства. Така нагорода за вірну службу була способом польського королівства залучити українську старшину до своїх рядів та забезпечити їх вірність та підтримку у важливих бойових операціях. Цей процес також може бути розглянутий як спроба асиміляції та інтеграції української старшини у польське суспільство шляхом надання їм польських прізвищ та гербів. Такі зміни прізвищ та привілеї шляхетства сприяли інтеграції українських старшин в польську еліту та співіснуванню обох культур та націй.

У XVIII-XIX столітті поширився звичай серед української шляхти обирати для себе шляхетне прізвище, яке закінчувалося на -ський, -цький або -зький. Відомий письменник Іван Нечуй-Левицький у своїй «Автобіографії» розповідає, що його дід з батькового боку прийняв прізвище на -цький, коли став духовником: «Мій дід Лукіян Трезвінський, був простий козак, родом з Полтавщини, і зайшов звідтіль в Київщину зі своїм братом. Вони поставали священниками, і мій дід дав собі шляхетське прізвище Трезвінський, а брат його назвав себе Коцевольським».

Цей звичай був поширений серед української шляхти, яка прагнула підкреслити свій соціальний статус та привілеї. Вибір шляхетного прізвища допомагав родинам інтегруватися в польську шляхту та забезпечував їх зв'язки з аристократичними колами. Таким чином, вибір шляхетного прізвища став одним із способів соціальної адаптації та становлення впливової позиції української шляхти. Цей звичай також мав культурний аспект, оскільки вибір шляхетного прізвища дозволяв віддзеркалювати певні родові традиції, геральдичні символи або зв'язки з певними територіями чи родовими поселеннями. Вибір прізвища міг вплинути на сприйняття родини в суспільстві та формування її ідентичності.

У минулі епохи ще одним типом прізвищ, які стали популярними, були прізвищеві назви на -ович, -евич, що були генетично пов'язані з іменами по батькові. Більшість прізвищ на -ич, -ович, -евич походить від різних форм імені, наприклад, Андрухович, Антонич, Антонович, Базилевич, Давидович, Дашкевич, Захаркевич, Зінкевич, Лукашевич, Тишкевич, Федоркевич, Філевич, Якубович та інші, що демонструє їх прямий зв'язок з патронімами. Такі імена по батькові були поширені серед шляхти та міщанства, тому і прізвища на -ович, -евич закріпилися передусім серед привілейованих верств населення [57, С. 305].

Дослідження, здійснені С. Масенко, підтвердили, що велика кількість прізвищ на -чський, -цький, -зький та -ович, -евич знаходиться в реєстрах Київського полку, до якого потрапила значна частина української шляхти та київських міщан. Ці прізвища мали важливий соціальний відтінок, позначали певний статус та походження особи, та їх поширення серед шляхти та міщанства сприяло підкресленню їх соціального статусу в суспільстві. Крім того, вибір таких прізвищ можна сприймати як вияв впливу польської культури і традицій на українське суспільство того часу [43, С.27].

Також хочемо виділити невелику групу антропонімів, основу якої складають жіночі імена, і це група прізвищ з суфіксом -ич, наприклад, Ганнич, Горпинич, Катрич, Кулинич, Магдич, Маринич, Маренич, Мартич, Марусич, Мотрич, Оленич, Христич, Яринич та інші. Зазначені антропоніми зазвичай

зустрічаються в Закарпатському регіоні. Ця група прізвищ має жіночий рід і походить від жіночих імен, які використовуються як основа для утворення прізвищ. Вони можуть бути пов'язані з іменами матері або бабусі, що допомагає встановити родинні зв'язки або спорідненість між особами з однаковими прізвищами. Ця група прізвищ зазвичай характерна для певних регіонів, а особливо в Закарпатському регіоні, де їх поширення більш виразне [71, С. 24].

На сьогодні, антропонімічні типи прізвищ мають виражений регіональний розподіл за ступенем поширеності. Прізвища на -енко (наприклад, Кириленко, Коваленко) найбільш поширені в східній частині України і зустрічаються там у 30-50% населення. Зона найбільшої кількості прізвищ на -ук (-юк) та -чук (наприклад, Тарасюк, Тимчук) охоплює значну частину Правобережної України, зокрема Поділля і Волинь (області Вінницька, Хмельницька, Чернівецька, південь і захід Житомирської та Волинської, Рівненська) і суміжну південно-західну частину Білорусії, де в Брестській і сусідній областях суфікси -уку та -чук утворюють абсолютну більшість прізвищ [71, С. 25].

Отже, на шляху до розуміння походження антропонімів першим кроком було визначення суфіксів, що знаходяться в структурі прізвищ. Вивчення функціонування суфіксів -ук, -юк, -чук проводилося в роботах П. Чучки та В. Німчука. Українські прізвища з суфіксом -енко досліджували О. Ткаченко та М. Худаш. Прізвища на -ов, -ев (-ів) та -ин, -ін в українській мові аналізували В. Коломієць та О. Мельничук. Деяку інформацію про формування прізвищ із суфіксами -ич, -ович, -евич надає О. Неділько. Українські прізвища з прикметниковими суфіксами досліджував І. Сухомлин.

Ці дослідження допомагають з'ясувати, яким чином формувалися та розвивалися антропоніми в українській мові. Вони вивчають морфологічні особливості та зв'язки між антропонімами та іншими елементами мови. Знання про ці процеси дає можливість краще зрозуміти культурно-етнічні характеристики народу і історичні перипетії, які спричинили розвиток цих особливостей мови.

Розподіл прізвищ по регіонах пов'язаний з історичним розвитком і культурними особливостями різних територій. Такі антропонімічні типи прізвищ допомагають встановити зв'язки і спорідненість між людьми з однаковими прізвищами, а також відображають культурні та етнічні особливості різних регіонів.

Висновки до 1-го розділу

Цікавість до вивчення особистих імен належить до давніх часів, але як наукова дисципліна антропоніміка сформувалася лише у XIX столітті. Першопрохідцями в цій царині можна вважати Ф. Міклошича, А. Степовича, М. Сумцова, а основоположником української антропоніміки – І. Франка. У XX столітті спостерігається відновлення наукового інтересу до різних аспектів дослідження прізвищ.

Важливими досягненнями цього періоду є наукові праці Л. Гумецької, П. Чучки, Ю. Редька, І. Сухомлина. Історія вивчення особистих імен свідчить про те, що ця наукова галузь зазнала значних змін та розвитку, завдяки чому сьогодні ми маємо можливість досліджувати та розуміти важливі аспекти і значення прізвищ у суспільстві.

Дослідники також зосереджували свою увагу на вивченні особливих рис українських прізвищ. Вони встановили найбільш продуктивні суфікси, які використовуються для створення українських прізвищ, і вивчили їхнє поширення на території України:

Антропонімічні типи	Приклади	Регіональний розподіл (найбільша кількість носіїв)	Ступінь поширеності у відсотках
Прізвища на -енко	Кириленко Москаленко Коваленко Манчуленко Степаненко	Східна частина України: Харківська, Дніпропетровська, Запорізька, Донецька, Луганська області.	16%
Прізвища на -ук (-юк), -чук	Маланчук Тимчук Жовнірюк Семенюк	Правобережна частина України: Вінницька, Хмельницька, Чернівецька області, південь і захід	19%

		Житомирської та Волинської.	
Прізвища на -ський -зький -цький	Любомирський Острозький Потоцький Ковальський Збараський	Центральна і західна частина України: Київська, Черкаська, Вінницька, Волинська, Львівська області.	15%
Прізвища на -ич, -ович, -евич	Андрухович, Антонич, Антонович, Базилевич, Данилевич	Південна і Центральна частина України: Херсонська, Миколаївська, Одеська та Черкаська області.	17%
Прізвища на -ов, -ев (-ів)	Власов, Гнатів, Ковалев, Михасів.	Північна частина України: Чернігівська, Житомирська та Волинська області.	9%

Однією з актуальних тем у вітчизняному мовознавстві є питання про походження прізвищ. Сучасні українські прізвища формувалися протягом певних історичних періодів серед різних соціальних верств населення. Ці дослідження допомагають нам зрозуміти багатогранність і значення українських прізвищ, які відображають історію та розвиток нашого суспільства.

Прізвища виникли як практична потреба в систематизації інформації про сім'ї, роблячи їх різними та унікальними в соціальних структурах своєї епохи. Це означає, що імена були недостатньою ідентифікацією для розрізнення різних сімей, які мали однакові імена. Таким чином, звідси беруть свій початок прізвища, які допомагали унікально ідентифікувати кожну сім'ю і вказували на їхнє походження, професію, місце проживання або інші характеристики.

РОЗДІЛ 2

ПРІЗВИЩА НА -УК/-ЮК, -ЧУК ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ АНТРОПОНІМІВ с. ГАВРИЛІВЦІ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

2.1. Перші антропонімічні дослідження: від витоків до сьогодення

У сучасному дослідницькому контексті велике значення мають усі дослідження, що стосуються власних особових назв. Спроби розгорнуто пояснити походження таких назв відомі ще зі стародавніх грецьких літописів, а також з різних словників, де приділялося багато уваги поясненням та тлумаченням значень імен, переважно тих, які мали християнське походження.

У середньовіччі інтерес до власних особових назв не згасає. Памво Беринда, український лексикограф, у своїй праці «Лексіконъ славенноросскій і именъ тълкованіє» наголошує на важливості ґрунтовного осмислення природи власного найменування, якому передувала загальна назва. Це свідчить про те, що і в минулому був інтерес до наукового вивчення антропонімів, хоча системні дослідження цих назв розпочалися значно пізніше.

І. Крохмаль початок наукового дослідження руської антропонімії пов'язує з фундаментальною працею Франца Міклошича – «Утворення слов'янських особових імен» у 1860 році. У цій роботі автор розглянув процес створення простих антропонімів, подав перелік словотворчих суфіксів та дослідив форми поєднання компонентів складних особових назв. Підходи, які Ф. Міклошич використовував у своєму дослідженні, залишаються актуальними й сьогодні та знаходять широке застосування серед сучасних ономастів [38, С. 2].

Першими кроками в науковому дослідженні слов'янської (української) антропонімії можна вважати короткі публікації А. Степовича «Нотатка про походження та відмінювання малоросійських прізвищ» у 1882 році та М. Сумцова «Малоруські фамільні прізвиська» у 1885 році. У своїх роботах А. Степович наголошував, що прізвища можуть виникати від імені батька або місця проживання особи, і запропонував свою гіпотезу щодо пояснення особливого

українського суфікса -енк-о, який часто зустрічається в прізвищах. У свою чергу, М. Сумцов звернув значну увагу на словотвірний аналіз прізвищ, ідентифікував основні афікси, які використовувались для створення прізвищ, розкрив семантику твірних основ на основі доступного йому матеріалу. У своїй статті він також висвітлив проблему іншомовних прізвищ і дав цікаві коментарі щодо них [40, С. 137]. Подальший прогрес в українській антропоніміці пов'язаний з такими постатями, як В. Охримович, В. Щербина і В. Ястребова.

Ми дотримуємося думки, що І. Франко заслужено вважається засновником української антропоніміки. У своїй ономастичній праці «Причинки до української ономастики» (1906) дослідник аналізував різні види прізвищ, розглянув питання класифікації прізвищевих найменувань. Він не обмежився лише розглядом їх як частини мовної системи, а також висвітлив, як вони відображають економічні та соціальні відносини.

Велику роль у українській антропоніміці відіграли дослідження М. Корниловича, зокрема його праці «Огляд народних родових прізвищ на Холмщині та Підляшші» і «Народна родова ономастика на Волині наприкінці XVIII ст. і в I-й пол. XIX ст.». У цих працях автор докладно розглянув процес становлення та нормування прізвищ. Особливу увагу було приділено аналізу творення та історичного розвитку особових назв з суфіксами -но, -хно, -ко, -енко, -ло, -ьо, це подано з докладним аналізом у працях В. Сімовича [65, С. 163].

Активний розвиток досліджень української антропоніміки у другій половині XX століття пов'язують з такими дослідниками, як Л. Гумецька, Ю. Редько, П. Чучка, І. Сухомлин. Наприклад, Л. Гумецька звернула увагу на аналіз словотвору руської (української) актової мови XIV-XV століть, де великий акцент був зроблений на власних назвах, зокрема іменах та топонімах. В її дослідженнях виділено основні словотвірчі афікси та структурні компоненти власних імен, зокрема найбільш поширені суфікси, які використовувалися для формування твірної основи антропонімів [41, С. 75].

Важливим досягненнями в галузі українського прізвищезнавства є монографія «Сучасні українські прізвища» та «Довідник українських прізвищ»

талановитого Ю. Редька. Ці роботи мають велике наукове значення і сьогодні. Прізвища ретельно проаналізовані в лексико-семантичній, словотвірній площині, зібрані та систематизовані у словнику, над яким Ю. Редько працював протягом 25 років. Публікація цієї важливої роботи (8 томів) в машинописному вигляді була здійснена лише у 2007 році, після смерті дослідника. Результатом є двотомний фундаментальний «Словник сучасних українських прізвищ». У цій роботі автор ретельно висвітлює значення основних компонентів прізвищ, їхнє походження, методи утворення кожної антропонімолексеми, а також їхнє варіювання в різних відмінках. Матеріал про прізвища зібрано не тільки з території незалежної України, а й із стародавніх етнічних земель, зокрема Холмщини, Лемківщини, міст Перемишля, Воронежа та Ярослава й сусідніх регіонів. Крім того, вивчено прізвища з області Бачка в Сербії, де проживає значна українська спільнота.

Справжнім новатором можемо вважати І. Сухомлина, який приділив особливу увагу антропонімії Полтавщини XVII століття. Це дозволило більш детально дослідити та описати прізвищеві локальні назви, відтворити повну картину місцевих найменувань та характеристику давньої антропонімії в одному з регіонів України. Зацікавленість до способів іменування особи в стародавніх писемних джерелах привела до появи досліджень з історичної антропонімії різних регіонів України [48, С. 162].

Антропонімія північної та центральної частини Лівобережної України у другій половині XVII - першій половині XVIII століття була предметом досліджень О. Неділько. Матеріалом для аналізу стали дані перепису Харкова 1660 року, його також використовував у своїх дослідженнях С. Бевзенко. Дослідження історичної антропонімії України здійснили А. Залеський та В. Франчук [5, С. 74].

П. Чучка вивчив антропонімічну систему Закарпаття з урахуванням її історичного розвитку. Його дисертаційна робота була першим систематичним дослідженням антропонімії для конкретного регіону України. В аналізі прізвищ автор враховує три аспекти: способи утворення, значення та походження. Це

дозволяє виявити багатогранність та різноманітність антропонімів, але водночас вказує на складність їх класифікації через різні характеристики [40, С. 3].

У 1970 році була опублікована книга Павла Чучки «Вступ та імена. Антропонімія Закарпаття», в якій були представлені результати його докторської дисертації. Повний текст цієї фундаментальної роботи став доступним для читачів у 2008 році, і ця книга може вважатися одним з найвагоміших досягнень в сучасній антропоніміці. Він також зробив значний вклад в антропонімічну лексикографію. Його історико-мовознавчо-етимологічний словник «Прізвища закарпатських українців» є цінним та надійним джерелом фактологічного матеріалу. Також важливим для дослідження давніх руських імен та вивчення автохтонних імен, які є основою прізвищ, став словник «Слов'янські особові імена українців» [11, С. 84].

Історія, словотвір та структура українських прізвищ завжди привертала увагу дослідників. Багато науковців, зокрема Л. Гумецька, І. Ковалик, Лук'янюк, Г. Л. Кракалія, Г. Шило, займалися аналізом словотвору українських імен. Вже з 60-х років минулого століття, вони досліджували особливості словотвору прізвищ на основі матеріалів певних регіонів або писемних джерел. Проблематику словотвору власних найменувань також досліджували С. Бевзенко, П. Білоусенко, Т. Братушенко, А. Свашенко [41, С. 80].

Питання про походження прізвищ, або етимологію, стало предметом дослідження в 60-х роках завдяки роботам А. Білецького, В. Німчука, І. Сухомлина, О. Ткаченка, П. Чучки. Проте в сучасній ономастиці етимологічний аналіз досяг найбільшого розвитку завдяки працям В. Шульгача. Його книга «Нариси з праслов'янської антропонімії» присвячена відновленню початкового слов'янського антропонімного запасу. В цьому дослідженні використано різноманітний фактологічний матеріал – як сучасний, так і історичний – з усіх давньоруських мов. Ця праця є важливим внеском у вивчення українських антропонімічних аспектів і вагомий вклад у загальні слов'янські етимологічні дослідження [44, С. 26].

Упродовж 1970-х років в українській антропоніміці звертали увагу на теоретичні аспекти, особливо історію розвитку і класифікацію прізвищ. Роботи цього періоду наголошували на походженні та вивченні прізвищ, а також створення системи класифікації для прізвищевих назв. Важливим теоретичним узагальненням всіх підходів до розвитку староукраїнської антропонімної системи стала праця М. Худаша «З історії української антропонімії». У цій роботі дослідник впровадив принципи аналізу антропонімів, особливо стародавніх прізвищевих назв, які послужили основою для подальших досліджень у галузі ономастики. Ці принципи спонукали до активного дослідження прізвищевих назв у писемних джерелах, зокрема з використанням обґрунтованого підходу до групування цих назв [5, С. 76].

За допомогою адміністративно-юридичних документів, які охоплюють всю територію України, Р. Керста вивчила історичну антропонімію XVI століття. Вона дослідила різні способи, якими використовувалися імена для ідентифікації конкретних осіб. Для цього вона об'єднала пропріальну лексику (назви, які вказують на конкретну особу) за кількістю компонентів та семантикою (значенням) [64, С. 10].

Інший вчений, Р. Остащ, здійснив важливе дослідження у галузі антропоніміки. Він вивчав особливості іменування осіб на прикладі «Реєстру Війська Запорозького» з 1649 року, що дозволило йому проаналізувати аспекти іменування осіб у першій половині XVII століття. Починаючи з 2004 року, Р. Остащ публікував у наукових збірниках фрагменти словника давніх особових імен українців. Особливістю цього дослідження було те, що він надавав частинам словника назву «Українські особові імена середини XVII століття як об'єкт лексикографії». Ця ініціатива стала однією з перших спроб в лексикографічному вивченні стародавніх українських антропонімів. В результаті глибокого аналізу антропонімного матеріалу словник Р. Остаща став надійним джерелом для вивчення власних імен та прізвищ [54, С.30].

Дослідженню історичної антропонімії присвятили свої праці такі дослідники, як: Б. Близнюк, М. Демчук, О. Добровольська, М. Сенів. Ці

дослідники зосередились на вивченні історичних особових назв. За допомогою матеріалу з Йосифінської та Францисканської метрик, І. Красовський, С. Панцьо та І. Фаріон дослідили властивості та характеристики власних імен. Також І. Єфименко проаналізувала спадкові антропонімолексеми у писемних пам'ятках XVI століття. Л. Ящук спеціалізувалася на дослідженні антропонімії Житомирщини періоду XVI–XVII століть. Ці дослідження допомогли краще зрозуміти еволюцію та особливості історичних антропонімічних назв.

Протягом останніх десятиліть дослідники активно займалися вивченням антропонімії різних регіонів України, зокрема Південно-Заходу України. Роботи з цього напрямку охоплюють дослідження імен та прізвищ у різних областях, зокрема Закарпаття, Бойківщини (Г. Бучко), Буковинської Наддністрянщини (Л. Тарновецька), Опілля, Північної Тернопільщини, Західного Поділля та інших. Ці дослідження розширюють наше розуміння антропонімії системи України та допомагають реконструювати історичні та географічні аспекти імен та прізвищ в різних частинах країни.

Сучасний антропонімічний лексикографічний арсенал України поповнили різноманітні види словників, які спеціалізуються на різних аспектах прізвищ. Зокрема, були створені інверсійні словники, які досліджують зворотний порядок букв у прізвищах (автор – Г. Панчук). Також важливу роль відіграють словозмінно-орфографічні словники, такі як «Словник прізвищ: практичний словозмінно-орфографічний на матеріалі Чернівеччини» та «Практичний словозмінно-орфографічний словник прізвищ Центральної та Східної Донеччини». Ці ресурси забезпечують інформацію про варіації та правопис прізвищ в різних регіонах України, що допомагає збагатити наше розуміння антропонімії лексики та її варіативності [64, С. 11].

Велику роботу зі збору та систематизації сучасних прізвищ провів В. Горпинич. Він опублікував декілька словників, включаючи «Прізвища степової України», «Прізвища правобережного Степу», «Прізвища Дніпровського Припоріжжя», «Прізвища Середньої Наддніпрянщини». Особливо цінними є словники прізвищ, які були надруковані як додатки до монографій інших

дослідників, таких як С. Панцьо, Л. Кравченко та інші. Цей матеріал є надійною базою для подальших наукових досліджень в цій галузі.

Однією з важливих тем в області ономастики є дослідження, пов'язані з відображенням світогляду та менталітету народу у прізвищах. Це означає аналіз того, як прізвища відображають культурні, національні, а також побутові особливості. Наприклад, Н. Булава досліджує збереження етнокультурної специфіки у патронімах на території Північної Донеччини. У своєму дослідженні, авторка наголошує на важливості української антропонімії як засобу фіксації етнічного досвіду. Вона вважає, що прізвища відображають і передають інформацію про різноманітні аспекти національної культури, такі як природа, поведінка, психологія та естетичні цінності. Авторка особливо підкреслює, що в етнокультурній специфіці прізвищ зберігаються нюанси минулого та сучасного життя народу. Серед таких прізвищ можуть бути назви, пов'язані з різними аспектами діяльності, особистісними рисами, сімейним станом, етнічною, соціальною або релігійною приналежністю, а також назви, пов'язані з міфічними істотами [5, С.77].

Сучасна дослідниця С. Медвідь-Пахомова зосереджується на вивченні дохристиянського світогляду та вірувань наших предків через аналіз слов'янських антропонімів. Вона відзначає, що не лише етимологія імен має значення для розкриття культурної інформації, закованої в прізвищах. Специфічний вибір мовних одиниць для створення власних імен, їхня система використання, заміни та відтворення відображають світогляд і свідомість давніх людей. Взаємозв'язок між іменем та його носієм відбивається у звичаях, традиціях, ритуалах та правилах, що виникали з вірувань, міфології та релігії суспільства [51, С. 207].

І. Желєзняк вважає, що антропоніми мають потенціал відображати елементи свідомості народу, а також відношення особистості до себе та навколишнього світу. В імені закована пам'ять століть та значна інформація, яка ще не повністю виявлена за допомогою сучасних методів дослідження. Поява власної особистої назви, відокремленої від загального мовного фону із

характерними рисами, є результатом об'єднання мови та духовної культури, важливої для загального сприйняття людини світу навколо неї. А слова, що використовуються в особистих іменах, можуть набувати глибокого символічного значення, яке виникає з емоційного відтінку, вкладеного в ці імена [23, С. 76-77].

Вплив вірувань на структуру пропріальних слів – це один із напрямів досліджень, яким займався В. Лучик. За його дослідженнями, антропонімія містить в собі багато прихованих вірувань та релігійних уявлень стародавніх українців, віддзеркалюючи їх світогляд та вірування. Особливу увагу дослідник приділяв антропонімам, які мають корені ще з язичницької доби, а також їх взаємозв'язку з антропонімами з періоду поширення християнства. Також П. Чучка наголошував на збереженні автохтонних антропонімів та їх вагомій кількісній перевазі над антропонімолексемами, пов'язаними з християнськими віруваннями [64, С. 13].

На сьогодні українська ономастика розвивається швидкими темпами, щороку публікуються ґрунтовні монографії, статті та інші важливі праці. Ці дослідження проливають світло на антропонімні системи окремих регіонів України, аналіз стародавньої української антропонімії та розгляд теоретичних аспектів антропоніміки.

Протягом останніх років було проведено ряд ономастичних конференцій і були опубліковані наукові збірки з ономастики, які висвітлюють важливі аспекти досліджень у цій галузі. Серед цих видань – «Дослідження з ономастики» (2008 р.), колективні монографії, такі як «Ономастика України першого тисячоліття нашої ери» (1992 р.), «Ономастика України та етногенез східних слов'ян» (1998 р.), «Ономастика Полісся» (1999 р.). Крім того, існують наукові збірники, що фокусуються на аналізі ономастичного матеріалу, такі як «Записки з ономастики» (Одеса), «Ономастичні науки» (Донецьк), «*Studia slovakistica*» (Ужгород), а також щорічники «Студії з ономастики та етимології» (Київ, Інститут української мови НАН України) [5, С. 79].

Важливу роль у стимулюванні актуальних досліджень в антропоніміці відіграють діаспорні дослідження прізвищ. Наприклад, С. Радіон зосередився на українських прізвищах в Австралії (публікація «Словник українських прізвищ у Австралії», 1981 р.), а Ф. Богдан дослідив їх поширення в Канаді («Словник українських прізвищ у Канаді», 1971 р.). О. Горбач, відомий лінгвіст, проаналізував особливості наголосу в прізвищах Львівщини, а також виявив специфіку утворення їхніх фонетичних варіантів на прикладі наддністрянської говірки у селі Романів Львівської області («Прізвища й особливості їх наголосу в наддністрянській говірці села Романів Львівської області», 1993 р.) [40, С. 137]. Ці дослідження підкреслюють важливий вплив діаспорних спільнот на розвиток антропоніміки та розширення знань про прізвища за межами України.

Великим внеском в розвиток української антропоніміки стали дослідження, проведені польськими вченими, які присвячені історичній антропоніміці України. Ці дослідження приділили особливу увагу процесу формування українських прізвищ та його відображенню в стародавніх писемних документах. Відомі науковці, такі як Е. Вольнич-Павловська, В. Шульовська, Е. Рудольф-Зюлковська та І. Митнік, внесли свій внесок у вивчення цієї проблеми. Їхні дослідження сприяють поглибленню розуміння становлення та розвитку українських прізвищ через аналіз стародавніх документів та джерел [65, С. 140].

Вагомим внеском до досліджень діаспорної антропоніміки стали праці В. Ірклієвського, зокрема «Наші ймення, їх походження та значення» (1968 р.) та «Етимологічний словник українських прізвищ – прізвищезнавство» (1987 р.), видані в Мюнхені. В цих дослідженнях було детально проаналізовано понад 70 тисяч антропонімолексем, де розкрито їх походження та значення. Ці праці сприяють глибшому розумінню етимології та семантики українських прізвищ, що важливо для вивчення нашої культурної спадщини та національної ідентичності [40, С. 137].

Отже, українська антропоніміка значно просунулася в опрацюванні важливих теоретичних питань. Серед цих досягнень варто виділити аналіз та групування старовинних особових назв, вивчення компонентів цих назв,

класифікацію сучасних прізвищ, а також роль антропонімії як джерела інформації про світогляд та культурні цінності народу. Дослідження сучасних прізвищ України загалом та окремих регіонів активно проводиться в українській антропоніміці. Вчені здійснюють глибокий лексико-семантичний та словотвірний аналіз власних особових назв, а також досліджують їхню частотність, варіативність та поширення в різних регіонах. Особливу увагу приділяється аналізу антропонімів на основі стародавніх писемних джерел та їх етимологічному розгляду. Всі вищезгадані дослідники зробили вагомий внесок у розвиток антропоніміки, стимулювавши інших вчених до активної роботи в цьому напрямку. Їхні дослідження допомогли поглибити розуміння про українські найменування у писемних пам'ятках і вивчити історичні та лінгвістичні аспекти антропонімії.

2.2. Основні підходи до вивчення сучасних українських прізвищ

Кількісно прізвища в українській мові представляють значний обсяг лексики, але їх вивчення ще повністю не завершене з точки зору лексикології, семасіології, ономасіології, етимології та діалектології. Це пояснюється тим, що мовознавство ще не здійснило систематичного фіксування всіх прізвищ з усієї території України. Нинішня кількість прізвищ в українській мові залишається невідомою, і деякі дослідники вважають, що процес формування нових прізвищ може ще тривати, порушуючи наші уявлення про граматичну норму.

Ю. Редько вважає, що дослідження сучасних українських прізвищ базується на кількох основних підходах, які допомагають розкрити їхню структуру, етимологію та розповсюдження, а саме:

1. **Лінгвістичний аналіз.** Цей підхід зосереджується на глибокому вивченні фонетичної будови прізвищ, розкритті їхніх морфологічних та синтаксичних особливостей. Він допомагає встановити зв'язок між прізвищами та власними іменами.
2. **Етимологічний аналіз.** Він спрямований на визначення походження прізвищ, їхніх коренів та впливу інших мов на їхнє формування. Дослідження етимології прізвищ допомагає розкрити історичні та культурні аспекти їхнього виникнення.
3. **Географічний аналіз.** Досліджує розподіл та поширення прізвищ на географічній карті. Він допомагає з'ясувати, як прізвища відображаються у різних регіонах та чи існують особливості їхнього розподілу.
4. **Соціолінгвістичний аналіз.** Цей підхід досліджує соціокультурні аспекти прізвищ, зокрема, їхні зв'язки з певними соціальними групами, професіями, родинними зв'язками тощо.
5. **Антропонімічна картографія.** Охоплює створення карт, на яких відображається розподіл певних прізвищ на географічній території. Це дозволяє зрозуміти, як прізвища поширені в різних регіонах.

6. Діахронічний аналіз: Допомагає пролити світло на зміни в прізвищах протягом історичного розвитку. Він вивчає, як прізвища змінювались у часі та які фактори впливали на їхні трансформації [55, С. 94].

Сучасні дослідники антропонімісти зосередили свою увагу на регіональному підході до дослідження прізвищ. Вивчення прізвищ за цим принципом допомагає збагатити наше розуміння про мовну та культурну різноманітність українського населення. Однак, за словами В. Горпинича, цей підхід не має єдиної методики і не завжди дозволяє отримати високоякісні результати. Це означає, що дослідження прізвищ за регіональним принципом здійснюється різними методами, і не завжди може гарантувати правдиві та якісні висновки.

Науковець вказує на те, що регіони не мають чітких меж, що може призвести до накладання маргінальних територій або утворення пробілів між ними. Своєю чергою, це може спричинити дублювання або втрату матеріалу, який впливає на об'єктивність і надійність висновків та узагальнень. Обмежені регіональні дослідження можуть використовувати лише вибіркового матеріал, що також може вплинути на точність узагальнень [13, С. 19].

Автори регіональних студій, зазвичай, використовують писемні джерела, такі як господарські книги, списки виборців та учнів, де фіксують прізвища, але ці джерела можуть бути застарілими і не відображати поточних форм прізвищ. Наприклад, такі джерела можуть бути мертвими, тобто не вказувати наголосів у прізвищах. Таким чином, дослідження прізвищ за регіональним принципом має ряд труднощів, пов'язаних з неоднозначністю меж регіонів та обмеженою доступністю інформації.

За В. Горпиничем, проблему дослідження прізвищ можна поступово розв'язувати, застосовуючи два основні підходи. Перший полягає в повному записі прізвищ всіх жителів кожного села (прізвища жителів міст – це окремий випадок). Таким чином, можна проаналізувати всі варіанти і форм прізвищ, які використовуються в даному населеному пункті. Другий підхід – територіальний – пов'язаний з обмеженням запису прізвищ у межах сільради, району або області

з подальшою публікацією отриманих даних. Це означає, що дослідження проводиться з урахуванням адміністративно-територіального поділу країни.

На сучасному етапі, впродовж 60-80 років, діяльність людей у сільських радах, районах і областях сконцентрувалася в межах адміністративно-територіальних одиниць. Такий адміністративний устрій сприяє фіксації прізвищ в районі або області, оскільки внутрішня міграція людей спрямована до районних і обласних центрів [35, С. 17]. Однак, під час дослідження прізвищ необхідно враховувати не лише адміністративні межі, а й історичні, географічні, етнічні та діалектні фактори, які впливають на їх поширення. Такий комплексний підхід допоможе зрозуміти більше про зв'язок між прізвищами і територіальною структурою, а також про різноманітність і розвиток цих імен у різних регіонах.

Третій принцип – обов'язкове встановлення, як широко поширене кожне прізвище. Отже, ми розглядаємо два основні аспекти: територіальний і соціальний аспект розповсюдження прізвищ. Територіальну поширеність ми визначаємо, занотовуючи, де конкретне прізвище є або відсутнє у кожному місцевому населеному пункті. Соціальну поширеність прізвища визначаємо, враховуючи кількість осіб, які носять це прізвище в кожному населеному пункті [32, С. 70].

Четвертий принцип – передбачає фіксацію правописної (узуальної) та юридичної форми прізвища. Оскільки прізвище поєднує дві важливі характеристики – спадковість і юридичну легітимність, його орфографічна структура і граматична побудова регулюються двома нормами: правописною та юридичною. Спочатку ці дві форми майже повністю збігалися, оскільки новонароджених реєстрували у церквах під час хрещення, а це вимагало від працівників церкви грамотності. Однак у наш час юридична легітимність виражається в офіційних документах, таких як свідоцтво про народження (метрика) та паспорт. Це призвело до появи масових прізвищ з орфографічними помилками, особливо через низький рівень грамотності у працівників реєстраційних органів та паспортних столів [28, С. 223].

Зокрема, це стосується міських населених пунктів та періоду, коли в паспортах прізвища вказувалися як українською, так і російською мовами. Орфографічні та перекладові помилки у прізвищах, які згодом фіксувалися в метриках чи паспортах, набули сили юридичного стандарту. виправити такі неточності є досить складним завданням, а іноді й зовсім неможливим. На сьогодні, на жаль, відмінність у фонографічній структурі прізвищ юридичних і узуальних форм дуже зросла.

П'ятий принцип – вимагає точної реєстрації наголосу в прізвищах у досліджуваній місцевості. Наголос у прізвищах має декілька функцій:

- по-перше, він розмежовує антропонімні слова від відповідних загальних слів;
- по-друге, він зберігає етимон прізвища або приховує його, спричиняючи асоціації зі псевдоетимонами;
- по-третє, змінює уявлення про прізвище: Гусак – Гусак.

Шостий принцип – вказує на те, що жіночі відповідники до чоловічих прізвищ у формі прикметників є окремими прізвищевими словами, а не просто варіантами форм. Жіночі прізвища прикметникового типу формуються від чоловічих, проте вони не змінюються за родами, що робить їх самостійними лексичними одиницями [32, С. 71].

Сьомий принцип підкреслює, що прізвища можуть бути об'єктом лінгвістичної топографії та картографії. Тут термін «топографія» означає «характеристику географічних особливостей певного населеного пункту [83, С.197]. Очевидно, що прізвища виступають не лише як імена роду та ідентифікаційні знаки особи, але також як географічні ознаки місцевості.

Восьмий принцип – аналіз походження українських прізвищ має базуватися переважно на дослідженні контексту, у якому конкретне прізвище сформувалося та виникло. Такий підхід допомагає більш точно розкрити коріння та значення прізвищ [13, С. 25].

Дев'ятий принцип вказує на те, що прізвища є не лише іменами, що вказують на конкретних осіб, а також вони є частиною лексичного багатства

місцевих діалектів. Говірка тут означає специфічну мову, яку використовують мешканці певних сіл чи регіонів, і вона відрізняється від інших мовних варіантів за звучанням, наголосом, граматиною, словниковими і семантичними особливостями [9, С. 207].

Десятий принцип – вплив зовнішніх факторів на формування антропоніміки різних регіонів. За умови стародавнього і сучасного характеру регіону. Маємо на увазі, яким чином прізвища розвивалися на певних територіях. Зазвичай прізвища, подібно до слів, виникають в певному мовному та лінгвістичному оточенні. Ця ситуація більше властива для стародавніх регіонів, де прізвища формувалися спільно з мовною системою цього регіону. У деяких новіших регіонах ситуація має інший вигляд. Нові регіони населялися не спонтанно, а шляхом переселення. Тому у них не можна точно відстежити процеси створення українських традиційних прізвищ [13, С. 26].

На сьогодні ми можемо спостерігати важливі зміни у структурі прізвищ. Наприклад, природні варіанти наголосів «Грінченко» - «Грінченко», а також цілеспрямована зміна наголосу – Гусак – Гусак, помилки в написанні .., та інші фонетичні аспекти в структурі прізвищ, які можуть бути закріплені в офіційних документах, таких як метрики та паспорти, і набули статусу юридичної норми, яку не можна порушувати.

Отже, вивчення сучасних українських прізвищ насичене різноманітними викликами, а деякі можливі способи їх вирішення розглянуті в роботах В. Горпинича. Аналізуючи прізвища мешканців села Гаврилівці, ми прагнули дотримуватися основних принципів, але, на жаль, не завжди змогли врахувати всі вищезазначені умови, через вплив різноманітних об'єктивних факторів.

2.3. Історична довідка про с. Гаврилівці

Історія антропонімічного складу конкретного регіону тісно пов'язана з різноманітними суспільно-політичними, економічними та господарсько-побутовими процесами, що протікали на цій території протягом певних періодів. Прізвища, як носії лінгвістичної та історичної інформації, мають в собі відбиток цих змін. Таким чином, при дослідженні прізвищ на -ук/-юк, -чук на матеріалі антропонімів с. Гаврилівці ми звертаємо увагу на багату та насичену історію цього населеного пункту.

Гаврилівці – маленьке, але дуже колоритне село в Україні, у Чернівецькому районі Чернівецької області. Населення становить 341 людей (станом на 2020 р.). Розташоване за 13 кілометрів на північний захід від міста Кіцмань, і за 34 км. від м. Чернівці, на схилі долини, яка перетинається невеликою річкою Совицею, що впадає в р. Прут.

Після детальної роботи з архівними джерелами та аналізу наявної інформації виявляється, що історія села має давнє коріння. За результатами археологічних досліджень, поселення можна віднести до ранньозалізного періоду трипільської (хліборобської) культури. Виникнення селища датується XII - XIII століттям, коли ця територія ще була частиною Галицько-Волинського князівства. З часом Буковинський регіон опинився під впливом молдавських воєвод і набув нових характерних рис.

За давніми хроніками, назва селища бере свій початок від імені монаха Гавриїла, якого вислали на цю землю з монастиря в Редечі. З ним прибуло дванадцять сімей циган, які створили пасіку, а зібрану продукцію вони використовували для монастирських потреб. Місце, де вони здійснювали свою роботу, досі називається «Пасікою». Важливою датою є липень 1413 року – перша офіційна згадка про село Гаврилівці, коли воєвода Молдавії Олександр Воде, відомий як Олександр Добрий, подарував певну територію Коцманул Марє Редечієському єпископству, включаючи хутори, серед яких був і Гаврилешт. У 1503 році воєвода Молдавії Штефан Чел Марє підтвердив цей подарунок

монастирю. У декреті від 6 жовтня 1519 року Молдавський управитель Штефан Воде засвідчив власність Редечуцького єпископства на село Гаврилівці.

Згадується про село Гаврилешт і на могилі Анастасії, дружини Юрія Коротовича, доньки властителя Молдавії Лацка. Зокрема, в 1656 році в документах фігурує, що Георг Стефан Великий, представник монастиря в Путні, відмовляє жителям села Гаврилівці в сплаті податків, особливо тим, хто займається овчинництвом та майструє зі шкіри. Крім того, у 1774 році, внаслідок реорганізації Європи, Буковина потрапляє під владу Австро-Угорської імперії. Це важлива подія, яка вплинула на подальший розвиток регіону.

До 1810 року село знаходилося у власності церковного фонду. Однак згодом, внаслідок ослаблення впливу Молдавії, у 1810 році відбувається перший продаж земельних ділянок на території села. У період 1865-1866 років, через погіршення життєвих умов, продаж землі отримав більш систематичний характер і спрямовувався до більш впливових поміщиків, а це безпосередньо вплинуло на життя і економіку села.

Також хочемо зазначити, що у 1830 році на території с. Гаврилівці існувало велике соціальне об'єднання під назвою «Комуна», що об'єднувало мешканців таких сіл, як Іванківці, Гаврилівці, Хлівище та Ошихліби. У 1929 році збірне майно комуни, яке включало рухоме й нерухоме, оцінювалося у 204 тисячі лей. Проте, з 1 квітня 1931 року було проведено реорганізацію, і на території села Гаврилівці була створена самостійна комуна. До 1943 року в цій комуні існували невеликі торговельні та промислові підприємства. Важливим елементом була спиртна фабрика в селі Хлівище, яка належала Річарду Кену, а магазини, які пропонували спиртні напої, знаходилися в Гаврилівцях.

На початку 1890-го року общинні землі в селі становили 640 гектарів, а поміщицькі – 306 гектарів. У ті часи земля була основною цінністю, що визначала всі товарні відносини. Однак для успішної реалізації цих відносин потрібні були значні кошти. Таким чином, багато мешканців села вирушали на заробітки за кордон. Документально підтверджено, що в 1899 році сім осіб з села

Гаврилівці виїхали до Бразилії, Америки та Канади. А вже через рік, у 1900 році, цей процес збільшився, і з села виїхали 33 людини.

У 1900 році у селі було зареєстровано 235 житлових будинків, в яких проживали 1054 людини. Згідно з даними перепису 1910 року, населення села Гаврилешти складало 1109 осіб. Щодо національного складу:

- українців – 1005 людей
- євреїв – 88 людей
- німців – 4 людини

У розвитку кожного суспільства освіта відіграє ключову роль, і необхідно зазначити, що у селі Гаврилешти перша школа була заснована в 1858 році. Нову будівлю школи побудували 18 лютого 1864 року, і вже з 1 вересня того ж року у ній почали навчатися учні. У школі було два основних класи та один паралельний, і кількість учнів становила 181 дитину шкільного віку. Педагогічний колектив складався з трьох вчителів, які викладали українською, слов'янською, німецькою мовами, а згодом додалася і румунська. За даними на 1936-1937 роки, населення села Гаврилівці складало 1003 жителі, і в школі вчилася 160 учнів. На той час шкільний колектив налічував чотирьох учителів.

Незабутні педагоги, які прибули до села ще з 1944 року, залишили великий відбиток у його історії. Серед них – Марія Федорівна Ткачова (пізніше Присунько), Марія Юхимівна Помаз (пізніше Семерга), Галина Михайлівна Білоконна (пізніше Поливанюк). Ці видатні вчителі не тільки знайшли своє життєве призначення у Гаврилівцях, але й назавжди віддали своє серце цій землі.

Однак, через недостатню кількість приміщень та вчителів, учні змушені були вивчати предмети в дві зміни: до обіду і після обіду. Навчання включало такі дисципліни, як письмо, читання, математика, співи, історія Біблії та релігії. Проте у 1975 році школу довелося закрити з різних причин. Втім, завдяки ініціативі Тодосійчука Івана Миколайовича, який народився, виріс та навчався в цьому селі, та підтримці районної влади, 1 вересня 2001 року школа села Гаврилівці знову відкрила свої двері для дітей.

Дуже цікаву історію має сільська церква Св. Миколая. У документах 1805 року зазначено, що церковний дохід на той час склав 307,29 лей. Відомо, що ця церква в минулому була невеликою і зробленою з дерева, але, на жаль, внаслідок блискавки та негоди вона згоріла. Тут вступають в дію двоє товаришів, Бойчук Іван Дмитрович та Косменко Микола Васильович, які були ініціаторами та керівниками процесу будівництва нової церкви. За кошти сільської громади, у 1888 році, в селі з'явилася прекрасна нова церква, яку ми можемо бачити і нині. Також не можемо оминати увагою той факт, що в 1911 році у селі було створено товариство «Просвіта», яке спрямовувало свої зусилля на підвищення рівня освіти серед місцевих мешканців. У 1930 році в селі працювала одна читальня та невелика шкільна бібліотека. Згодом, з 1947 року, була відкрита хата-читальня під керівництвом Мартинюка Тодора Васильовича.

На жаль, село Гаврилівці пережило ряд трагедій, зокрема голод 1946-1947 років, старші жителі й досі пам'ятають цей страшний період. В ті скрутні часи люди змушені були вживати акацію та шукати живильне значення у гнилих жому та відходах, які знаходили в старих панських ямах.

Серед інших трагедій – Друга світова війна, яка забрала 61 життя мешканців с. Гаврилівці. Ті, хто повернувся, стали живими свідками страшних подій, психологічно та фізично постраждавши від воєнних подій. Пам'ятник загиблим воїнам від села був встановлений у 1979 році за кошти держави. Однак і після війни, село зазнало ще однієї біди – репресій. Старі тополі в цьому селі стали свідками важливих історичних подій, включаючи публічні страти воїнів УПА. Такі події залишили глибокий слід у пам'яті односельчан.

Отже, досліджуючи прізвища, ми можемо прослідковувати, які історичні події, зміни влади, економічні перетворення вплинули на їхню еволюцію. Історія регіону і прізвища взаємопов'язані, відображаючи у своєму звучанні та формі складні зміни, які відбувалися на цій землі протягом часу. Аналізуючи лексичну базу прізвищ, ми вивчаємо історію села Гаврилівці через призму цих імен. Цей підхід дозволяє нам не лише розкрити зв'язок між мовною та історичною дійсністю, а й відтворити колорит населеного пункту.

2.4. Аналіз прізвищ на -ук/-юк та -чук жителів села Гаврилівці

Вивчення українських особових імен, особливо прізвищ і прізвиस्क, розпочалося ще у XIX столітті. Спершу ці імена викликали інтерес серед етнографів та істориків, а в наступному столітті мовознавці також звернули свою увагу на це явище. Проте справжній розквіт досліджень української антропонімії відбувся лише з 1960-х років, коли вже використовувалися сучасні наукові та методологічні підходи. Це дозволило глибше вивчити особисті імена та їх значення в українській культурі та мові.

Серед наукових досліджень, присвячених систематизації та групуванню прізвищ, виділяються роботи С. Роспонда та В. Никонова. Останній, окрім виділення основних семантичних категорій, які включають календарні імена, професійні назви, місця походження та національну приналежність, розрізняє ще й патронімічні елементи. Особливо цінним є внесок О. Суперанської, яка запропонувала відповідні класифікаційні моделі, що допомагають структурувати та аналізувати наш об'єкт дослідження.

М. Худаш у своїх дослідженнях пропонує чіткий спосіб ідентифікації осіб через аналіз антропонімів прізвищового типу. Він розробив класифікаційну модель, яка базується на історико-етнографічних та лексико-семантичних аспектах. У своїх дослідженнях він проводить диференціацію за формами та надає відповідні коментарі. Цінною є монографія Р. Керсти, де використовується традиційний підхід до групування антропонімів. Автор класифікує їх за кількістю компонентів в іменуваннях: одночленні, двочленні, тричленні, описові способи іменування. При цьому вона ретельно аналізує лексичні особливості кожної групи [69, С. 112]. Ці публікації допомагають збагатити наше розуміння ідентифікації осіб через їхні антропоніми, а також розкривають лексичні аспекти різних класифікаційних підходів.

У прізвищах з суфіксами -ук/-юк та -чук виділяється характерна риса для української культури. Серед усіх зібраних прізвищ в селі Гаврилівці, ці групи займають одне з провідних місць за кількістю. Безперечно, вони поширені на території всієї України, але найбільша їх кількість припадає на Правобережну

Україну. Це свідчить про важливість і поширеність цих прізвищ серед українського населення та їх зв'язок з історичним розвитком регіонів.

Ю. Редько розробив свою власну систему класифікації прізвищ, де він виділив чотири основні джерела, з яких утворювалися ці особові назви:

1. Імена: прізвища можуть виникати на основі імен, коли вони перетворюються на прізвища шляхом різних мовних процесів.
2. Назви місця проживання і походження: деякі прізвища формуються від назв місць, де людина проживала або з яких вона походила. Це може включати назви сіл, міст, річок і т.д.
3. Назви постійного заняття (професії): інша група прізвищ виникає з назв постійних занять або професій особи. Це може бути пов'язано з ремеслами, робочими місцями та іншими видами діяльності.
4. Індивідуальні ознаки: деякі прізвища базуються на особистих характеристиках першого носія прізвища, таких як фізичні, психічні або інші індивідуальні риси.

М. Демчук провела дослідження автохтонних особових імен серед слов'янської антропонімії XVI-XVII століть. Її робота вказує на те, що антропонімія цього періоду зберегла всі три відомі класифікаційні види слов'янських автохтонних імен: імена-композиції, відкомпозиційні імена та імена відапелятивного походження. Зокрема, вона виявила, що ці імена містять в собі елементи з давньоруської культури. У своєму дослідженні Демчук також пропонує уточнену схему класифікації відапелятивних слов'янських автохтонних імен, використовуючи змішаний підхід. Це дозволяє краще розкрити різноманітність та особливості структури цих імен, заснованих на змішаному принципі формування [18, С. 110].

Наприклад, І. Фаріон ґрунтовно досліджує антропонімічну систему Верхньої Наддністрянщини наприкінці XVIII – на початку XIX століття, зосереджуючи особливу увагу на прізвищевих назвах. Вона використовує підхід, що враховує кількість компонентів в антропонімі, зовнішній принцип, що допомагає розкрити історичний контекст становлення антропонімічної форми.

Дослідження Фаріон також проливають світло на двокомпонентну структуру прізвищевих назв, ретельно аналізуючи цей аспект. Її робота поглиблює наше розуміння антропонімійної системи даного регіону та вказує на важливість компонентного аналізу прізвищ.

І. Єфименко у своїй дослідницькій роботі розглядає генезис походження прізвищевих назв у XVI столітті. Вона виділяє декілька семантичних груп прізвищ:

1. прізвищеві назви, які виникли на основі особових імен;
2. прізвищеві назви, що походять з прізвиськ;
3. прізвищеві назви, що походять від назв місць;
4. Прізвищеві назви невизначеного походження.

Ця класифікація допомагає краще розуміти різноманітність джерел формування прізвищ і відображає важливі аспекти їхнього виникнення у вказаний період часу.

Л. Кравченко пропонує зовсім інший підхід до розгляду прізвищ, заснований на їхньому утворенні від християнських і давньослов'янських автохтонних імен. Вона розглядає прізвища як частину одного великого розряду антропонімних назв, що утворюються на базі різних лексичних основ. У своєму дослідженні Л. Кравченко аналізує прізвища з Лубенського регіону та групує їх за лексичною базою основ на:

1. Прізвища, які виникли на основі антропонімів. Цю групу складають прізвища, що були утворені від християнських імен.
2. Прізвища, які мають коріння в давньослов'янських автохтонних особових іменах або пізніше утворених прізвиськах.
3. Прізвища, що були створені на основі апелятивних означень особи [36, С. 132].

Ми вважаємо, що ця дослідниця чітко розмежовує дві різні групи слов'янських автохтонних імен. Вона виділяє відкомполітні слов'янські імена, які мали своє походження зі стародавніх слов'янських традицій та особових характеристик. З іншого боку, вона виділяє деривати, які формувалися на базі

християнських імен. Ця роздільна лінія дозволяє виявити і висвітлити важливу різницю у структурі та походженні цих імен, вказуючи на їхню важливість у формуванні культурної ідентичності регіону.

Попри значну кількість досліджень, які присвячені вивченню походження українських прізвищ, сьогодні в області ономастики відсутня єдина прийнята класифікація прізвищ з урахуванням їхніх джерел походження. Наприклад, Ю. Редько визначив 11 груп за обсягом значень, які містяться в основах, що використовуються для формування українських прізвищ з суфіксами -юк/-ук та -чук [55, С. 86]. Ці групи відображають різні способи, якими ці прізвища набувають своїх значень:

1. Походження від імені батька (Дмитрук, Романюк, Денисюк).
2. Походження від імені матері (Катеринюк, Горпинюк, Гандзюк).
3. Від професії батька або назви молодшого учня (Ковальчук, Кравчук, Мельничук).
4. Від національної приналежності (Німчук, Литвинюк).
5. Від назви певної території (Поліщук, Волинчук, Подолянчук).
6. Від заняття (Присяжнюк, Атаманчук, Гетьманчук).
7. Від прізвиська батька (Глуханюк, Горбачук, Мінняйлюк).
8. Від прізвищ у формі прикметників (Гладчук, Гловатюк).
9. Від назв, які вказують на невідомість батьків (Знайдюк).
10. Від дієслівних основ (Мимрук).
11. Від імен чи прізвиськ іншомовного походження (Петерчук, Бембенюк).

Суфікси -ук/-юк та -чук можна знайти у власних особових назвах українських пам'яток на початку XV століття. Наприклад, у таких документах як «Права грамота галицького старости Петраша», видана у Галичі 24 серпня 1401 року, та «Судна грамота галицьких єпископів і бояр», видана в Медикі 19 жовтня 1404 року [85, С. 40]. Згадані документи є важливими історичними свідченнями, які вказують на використання суфіксів -юк та -чук у власних іменах ще у XIV та XV столітті. Це свідчити про давні традиції формування прізвищ в українському

суспільстві та їх значущість для ідентифікації особистостей в історичному контексті.

У середині XVI століття виявлено особові назви, які включають суфікси -юк та -чук, зафіксовані в записах з Волині. Таким чином, в давні часи в східних слов'ян використовувалися особові імена, утворені не лише з суфіксами -юк/ъ/, -ук/ъ/, -чук/ъ/, але й із подібними до них суфіксами -юк / а, -укъ /а/. Наприклад, такі імена, як Остап Ондрюкинъ, Радюка Губинич, Гришка Мазюка [15, С. 107]. Ці приклади вказують на різноманітність та гнучкість мовних засобів, які використовувалися для формування особових імен в різних регіонах та періоди в історії. Це може також вказувати на важливість імен та їх значення для ідентифікації осіб та їх зв'язку з конкретними місцями та культурними контекстами.

У документах XV–XVI століть, що стосуються східних слов'ян, суфікси -юк- та -ук- використовувалися як у складі особистих імен, включаючи імена по батькові, так і у прізвищах. Ім'я з використанням цих суфіксів може вказувати на певний ступінь здрібнілості або пестливості. У XV–XVI столітті використання здрібніло-пестливих форм імен було досить поширеним явищем [72, С. 593]. Це свідчить про те, що підходи до формування особистих імен мали пестливий характер і відображали близькі відносини, взаємодію та навіть відчуття ніжності між людьми.

У XVII столітті часто можна зустріти прізвища, які містять суфікси -юк, -ук-, -чук-. Це добре відображено у документах того часу, зокрема в козацьких реєстрах, де згадуються прізвища, такі як Бызюк, Грышук, Гаврук, Сенчук. Ці прізвища також зафіксовані у покажчику до видання «Акты Юго-Западной России» (XV-XVIII ст.), складеному І. П. Новицьким. В покажчику вказано близько 250 прізвищ і прізвищ, у яких використовуються суфікси -юк- (-ук) та -чук-. Це свідчить про поширеність та стійкість використання цих суфіксів у прізвищах протягом XVII століття, яке є дорогоцінним джерелом для вивчення історії та культури того періоду.

Хочемо наголосити на тому, що не кожне прізвище можна легко пояснити, навіть якщо його основа здається очевидною. Пропонуємо розглянути характеристику прізвищ, які були зафіксовані в селі Гаврилівці. За архівними списками Іванківської сільської ради у селі Гаврилівці проживає 340 людей. Таким чином, ми отримали 54 різних прізвищ на ук/юк та чук, які ми проаналізували та класифікували за джерелами їхнього походження.

До найбільш поширених прізвищ відносимо:

Семенюк – 20 жителів;

Маланчук – 15 жителів;

Гаврилюк – 15 жителів;

Ткачук – 15 жителів;

Мельничук – 11 жителів;

Тимчук – 10 жителів;

Іванчук – 8 жителів;

Ігнатюк – 7 жителів;

Велика група українських прізвищ на досліджуваній території відзначається досить великим різноманіттям типів. Ці прізвища пов'язані з ремеслами, професіями або видами занять, якими займалися перші носії цих прізвищ. Наприклад, у народних назвах людей за їхньою діяльністю збереглися такі популярні українські прізвища:

Гончарук (гончар) – 7 жителів;

Кравчук (кравець) – 5 жителів

Мельничук (мельник) – 11 жителів;

Ткачук (ткач) – 10 жителів;

Склярчук (скляр) – 5 жителів.

Утворення прізвища Цимбальчук пов'язане з народними назвами співів та музичними інструментами. Серед прізвищ також знайшли своє відображення церковнослужителі різних рангів, наприклад, Дячук, Паламарчук. Прізвища Гуменюк та Присяжнюк відображають колишні міські та сільські начальники. Також прізвиська, пов'язані з різними частинами людського тіла, були досить

популярними і вони утворили значну частину прізвищ. Прізвища, як Головачук, Горбачук, Зубчук, Черевчук, свідчать про цю практику. Ці прізвища надають нам важливий візирець того, як різні аспекти людського життя, від музики та релігійної діяльності до позицій у суспільстві та анатомічних рис, вплинули на формування прізвищ і відображають багатогранність культурного спадку.

Прізвища можуть походити від прізвиськ, які спочатку були назвами частин тіла тварин. Такі приклади включають Копитчук, Крильчук, Лапчук, Мордюк. Назви тварин виступають ключовим джерелом для формування прізвиськ та прізвищ, які добре відомі не лише в українській мові, а й у різних мовах світу.

1. Прізвища, утворені від назв птахів, наприклад Синчук, Гусарчук, є досить поширеними, адже в Україні завжди відчували особливу прихильність до птахів.
2. Прізвища, які виникли від назв ссавців, менш поширені, ніж ті, що походять від назв птахів. Такі прізвища, наприклад Кабанюк.
3. Прізвища від назв риб: Карпенчук. Цікавим фактом є те, що прізвище Карпенчук може відсилатися як до імені Карп, так і до назви риби «карп».
4. Прізвища, які походять від назв інших тварин, такі як Зміюк чи Черв'юк, вони віддзеркалюють різноманіття джерел інспірації для формування прізвищ українського народу.

Прізвища, які виникли на основі ботанічних термінів, містять у собі найменування, створені від назв дерев, рослин, квітів, овочів, фруктів та інших ботанічних об'єктів. У цьому розділі зустрічаються прізвища, що походять від:

А) назв дерев, такі як Соснюк. Деякі прізвища можуть бути створені на основі як імені, так і назви дерева, наприклад, Калинчук, яке може відсилатися до імені Каленик або калини (дерева). Прізвища, які виникли з назв екзотичних дерев, часто використовувались духовенством.

Б) від інших рослин та культур. Ця група найбільш численна через важливе значення рослин для харчування, медицини та промисловості. Прикладами можуть бути такі прізвища, як Ячменюк, Пшонюк.

В) від назв фруктів, ягід та інших плодів, як Малинчук або Грибочук.

Г) прізвища, пов'язані з іншими аспектами ботанічної термінології. Деякі вони виникли від назв лісів і дібров, як Лісничук, а інші пов'язані з частинами дерев і рослин, як Соломчук. Цей розділ прізвищ дозволяє нам глибше зрозуміти, як рослини відображалися в українській культурі і співвідносилися з ідентичністю та найменуваннями людей.

Прізвища, які мають в собі назви харчових продуктів і напоїв, є наслідком того, що у минулому харчування мало важливе значення для українського народу. У ті часи харчування відігравало набагато важливішу роль у їхньому житті, ніж в наш час. Це зробило свій вклад у формування деяких прізвищ. Один з основних харчів – хліб – був важливим елементом української трапези. Тому існують прізвища, які виникли від назв різноманітних хлібобулочних виробів. Прикладами можуть бути Коровайчук та Пивоварчук. Це відображає наскільки глибоко харчові традиції проникали у культуру та ідентичність українців, і як це знайшло відображення в їхніх прізвищах.

Деякі прізвища виникли на основі назв знарядь праці та предметів домашнього вжитку. Практично будь-який предмет або інструмент міг послужити вихідним пунктом для створення прізвища, і з цього виникали відповідні прізвища. Наприклад, Лопатюк було сформовано від назви знаряддя праці – *лопата*. Також в цій групі є прізвища, що походять від назв транспортних засобів, наприклад, Колесничук. Це підкреслює, як різноманітні аспекти повсякденного життя, роботи та побуту перетворювалися на джерело натхнення для утворення прізвищ і відображали специфіку культурного спадку та ідентичності українців.

Отже, українські прізвища вражають своєю розмаїтістю та багатством. Вони, мов енциклопедія, відображають життя, звичаї та духовну культуру нашого народу. У них простежується національний характер українців, любов до гумору та влучного слова. Унікальний колорит та гумористичний відтінок багатьох українських прізвищ, які відрізняються від інших народів, знайшли своє коріння в історії нашої землі.

Ці імена та прізвища – це не лише частинка нашого коріння, але й своєрідний шляхопис, що розповідає про минуле та традиції наших предків. Вони відзначають наш національний дух і спроможність розширювати палітру виразних слів.

Висновки до 2-го розділу

У другому розділі нашого дослідження ми ґрунтовно проаналізували антропоніми на ук/юк та чук у прізвищах місцевих мешканців села Гаврилівці, Чернівецький район. Почали ми з огляду перших антропонімічних досліджень, що дозволило нам врахувати попередні досягнення в цій галузі та забезпечити наше дослідження актуальністю та важливістю.

Основні підходи до вивчення сучасних українських прізвищ були детально розглянуті. Це дало нам можливість зрозуміти та систематизувати різноманітні аспекти цієї проблеми, а також визначити напрямки для нашого власного дослідження. Своєю чергою історична довідка про село Гаврилівці надала контекст для розуміння зв'язку між історією населеного пункту та формуванням прізвищ його жителів. Це важливо для правильної інтерпретації отриманих результатів та врахування впливу минулого на формування сучасних антропонімів.

Аналіз антропонімів на -ук/-юк та -чук у прізвищах місцевих мешканців села Гаврилівці дозволив нам виявити певні закономірності та тенденції у їхньому походженні. Ми виявили основні семантичні поля, які спільні для багатьох прізвищ, а також виявили вплив історії, культури та соціальних факторів на формування цих антропонімів.

Отже, другий розділ нашої роботи став важливим кроком у вивченні антропонімів села Гаврилівці. Отримані дані та висновки надали нам глибше розуміння структури та походження прізвищ, а також відкрили перспективи для подальших досліджень у цій області.

Ми отримали 54 різних прізвищ на ук/юк та чук, які ми проаналізували та класифікували за джерелами їхнього походження.

До найбільш поширених прізвищ відносимо:

Семенюк – 20 жителів;

Маланчук – 15 жителів;

Гаврилюк – 15 жителів;

Мельничук – 11 жителів;

Ткачук – 10 жителів;

РОЗДІЛ 3

ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИЗВИЩ У СУЧАСНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

3.1. Прізвища як мотиваційний інструмент у формуванні національної ідентичності школярів різного віку

У наш час, коли Україна веде боротьбу за свою незалежність і територіальну цілісність, формування національної ідентичності стає ключовою компетенцією. Сучасні виклики вимагають від кожного з нас усвідомлення свого місця у сім'ї та державі. На сьогодні нашої Батьківщині важливо мати громадян, які відчують глибокий зв'язок зі своєю країною, культурою та багатою історією, яка може відповісти на складні запитання сьогодення.

Прізвища, як один з ключових елементів ідентифікації особи, мають важливе значення у формуванні національної ідентичності. У сучасному світі, де глобалізація та культурне різноманіття є невіддільною частиною нашого життя, питання національної ідентичності стає дуже актуальним, особливо серед молоді. Прізвища, що передаються від покоління до покоління відіграють важливу роль у формуванні національної свідомості наших школярів.

Ідея формування патріотичних цінностей серед української молоді закріплена у важливих державних документах, таких як Закон України «Про освіту» і Національна програма «Діти України». Міністерством освіти та науки України затверджена Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді, яка підкреслює важливість цього процесу для єдності нашого народу та зміцнення соціальних, економічних, духовних і культурних засад розвитку українського суспільства і держави [37, С. 11].

Це не лише законодавчий акт, а й важлива стратегія, яка визнає, що патріотичне виховання має величезне значення для формування сильної та свідомої громадянської позиції у дітей та молоді. Це є ключем до нашої національної єдності та розвитку як суспільства. Ця ідея втілюється в освітніх програмах, заходах та ініціативах, спрямованих на залучення молоді до участі в

національному будівництві, розкриття їхнього потенціалу та розвитку патріотичних почуттів до своєї країни.

Патріотичне виховання молодого покоління має стати основним напрямком в навчально-виховній діяльності сучасних шкіл. На жаль, не дивлячись на великі зміни в системі освіти, школам ще не вдалося повністю подолати негативні аспекти, а саме спадщину авторитарного підходу до виховання, де особистість дитини часто залишалася на задньому плані. В практиці виховання відсутня цілісність та системність у патріотичному вихованні; часто використовуються словесні методи, індивідуальний підхід до учнів не завжди реалізується, рідко застосовуються методи особистісної орієнтації [37, С. 13].

Також досі не отримав достатньої уваги розвиток емоційної сфери дітей, який є ключовою умовою формування патріотизму. Важливо вирішити завдання щодо виховання ціннісного ставлення до рідної мови, національних традицій та культурних цінностей, оскільки це є важливими складовими національної самосвідомості та патріотизму української молоді [68, С. 93].

Н. Кисіль вважає, що формувати національну ідентичність потрібно починати у ранньому віці, а саме в дошкільному періоді. Тим самим ми будуюмо основу для розвитку громадян, які не лише розуміють, а й пишаються своєю культурною спадщиною та активно «вкладають» свої знання і таланти у розвиток нашої Вітчизни. Це покоління має відчувати себе частиною великої сім'ї – українського народу, який разом будує майбутнє нашої країни [30, С 44].

Своєю чергою, вітчизняні педагоги, зокрема В. Волошина та Т. Лубенець, зазначають, що українські прізвища є важливим культурним спадком, який допомагає зберегти й передати історичну пам'ять та національну спадщину майбутнім поколінням. За їхніми словами, знання про значення прізвищ допомагає усвідомити глибокі зв'язки з минулим та збагатити розуміння власної національної ідентичності [6, С. 53].

І. Глинський вважає, що прізвища, як спадкові імена, несуть у собі глибокий культурний та історичний зміст. Вони можуть відображати

походження, родинні зв'язки, професії, рідкісні якості чи події, що стали символами для конкретних родів. Ці імена стають своєрідним спадковим капіталом, який пов'язує учнів з їхньою національною культурою та минулим [9, С. 135].

Сучасний психолог Н. Лариченко акцентує свою увагу на тому, що стан невизначеності та незнання свого минулого створює серйозні проблеми для сучасних школярів, викликаючи у них відчуття невпевненості у майбутньому, відчуття неповноцінності як громадян України, психологічний дискомфорт та навіть комплекс меншовартості. Це може вивести їх із ритму повноцінного життя в демократичній Україні. Патріотизм, національна самосвідомість та культура міжнаціональних відносин – ось те, що необхідно для стабільності та розвитку суспільства [39, С. 232]. Але навіть в таких непростих умовах українська національна свідомість та самосвідомість, які завжди були пов'язані з патріотизмом, шукають виходу, намагаючись знайти сенс та оптимізм в цьому контексті. Саме тому ми пропонуємо шукати відповіді в історії українських прізвищ.

Відомий педагог та історик Наталя Яковенко, звертає увагу на те, що прізвища відображають історичні події та культурні особливості народу. Вона підкреслює, що через вивчення значення прізвищ діти можуть пізнати історію свого народу, її внесок у світову культуру та важливі моменти національного розвитку [79, С. 215]. Таким чином, прізвища стають мотиваційним інструментом у вивченні історії свого народу. Адже дослідження походження та значення прізвищ може викликати цікавість школярів до вивчення історії, етнічної культури та традицій. Це сприяє не лише розширенню знань, але і розумінню того, що вони є частиною чогось більшого і важливішого.

На процес формування у молоді національно-культурної ідентичності впливає низка складних факторів. З одного боку, це глобалізаційні процеси, які приносять із собою нові впливи та ідеї. З іншого боку, це рухи, що борються за збереження власної аутентичності, усвідомлення національної спадщини. Але багато людей відчувають відокремленість від своїх коренів, орієнтуючись на

інші культурні цінності, що вирости з радянської чи західної традиції. Українське суспільство переживає системну кризу, невизначеність щодо національної ідеї, і відсутність конструктивних реформ та позитивних змін. Це викликає складнощі у формуванні національної самосвідомості та ідентичності у молодого покоління [60, С. 84].

Формування національної ідентичності повинно ґрунтуватися на:

- правдивій історії,
- збереженні історичної пам'яті,
- національних ідеалах,
- гідності,
- самосвідомості та патріотизмі.

Ці складові є ключовими елементами, що допомагають визначити наше місце у світі та утверджувати наше національне та культурне спадкування. Пам'ятаймо, що наша історія, цінності та патріотизм сприяють утвердженню національної самосвідомості та єдності, роблячи нашу країну сильною та впевненою в майбутньому.

Е. Гелнер вважає, що педагоги зможуть допомогти школярам сформувати національну ідентичність лише тоді, коли зрозуміють багатогранність цього феномену. Поняття «ідентичність» має багато тлумачень і варіантів інтерпретації. Проте, воно залишається однією з основних складових громадянських почуттів і найважливішою частиною духовного світу людини. Важливо розуміти, що національна ідентичність не обмежується лише любов'ю до своєї країни, але також означає розуміння і повагу до історії, культури та цінностей нашого народу. Вона вчить нас пильнувати за спадщиною минулого і будувати майбутнє на основі гідних цінностей, що зростають з нашого національного досвіду [7, С. 115].

Нам імпонує думка І. Фаріон, що значення прізвищ у формуванні національної ідентичності школярів виявляється через їх історичну спадщину, глибокі культурні зв'язки та вплив на самосвідомість та самооцінку. Прізвища є важливою частиною національної культурної спадщини, яка передається з

покоління в покоління, об'єднує та ідентифікує громаду, особливо під час повномасштабної війни [67, С. 162].

На основі думок українських педагогів, мовознавців та істориків хочемо зазначити основні аспекти, які підкреслюють значення прізвищ у формуванні національної ідентичності школярів:

1. Історична та культурна спадщина. Прізвища мають історичне походження та пов'язані з подіями, явищами або професіями попередніх поколінь. Вони стають способом передачі культурних цінностей, важливих подій та традицій через покоління.

2. Зв'язок з рідною землею. Прізвища вказують на географічне походження, історію освоєння території та зв'язок з певним регіоном. Це допомагає школярам розуміти свою приналежність до певної місцевості та розвивати патріотичні почуття.

3. Прив'язка до родоводу. Знання про родоводи та історію своїх предків допомагають школярам розуміти своє місце в сім'ї та громаді. Вони відчують себе частиною певної лінії спадку, що сприяє розвитку самосвідомості та національної ідентичності.

4. Взаємодія з іншими культурами. Прізвища можуть впливати на взаємодію з представниками інших культур. Вони стають частиною спілкування та сприяють розумінню різноманітності світу.

Відомий дослідник, філолог і популяризатор української мови Олександр Авраменко в одному зі своїх інтерв'ю сказав: «Вивчення прізвищ сприяє збереженню та підтримці національних традицій». Зокрема, він наголошує на важливості розуміння символіки та семантики прізвищ, які втілюють в собі український дух та ідентичність. Усі ці аспекти сприяють поглибленню зв'язку школярів з їхнім національним корінням, зміцнюють почуття гордості за свою націю та формують національну ідентичність як важливий аспект їхнього життя.

Використання прізвищ як мотиваційного інструмента є ефективним на різних етапах навчання. Для молодших школярів варто запропонувати розповіді про героїв історії, які носять або носили схожі прізвища. Це сприятиме вивченню

національної історії та вихованню патріотичних почуттів. Старші школярі можуть брати участь у різноманітних проєктах, де досліджуватимуть свій родовід, розмірковуючи про спадковість та прив'язку до свого народу [63, С.54]. Також це можуть бути зустрічі з представниками різних поколінь, які розповідатимуть свої історії та ділитимуться власним досвідом. Адже такі зустрічі сприятимуть збагаченню розуміння учнів про власну національну спадщину.

Н. Ясніцька дотримується думки, що прізвища можна використовувати як стартовий пункт для дискусій, присвячених культурним цінностям, традиціям та звичаям свого народу. Вони можуть стати інструментом для обговорення значущих історичних подій та впливу цих подій на формування сучасної ідентичності. Крім того, використання прізвищ може підсилити взаємодію між шкільною спільнотою та родинами учнів. Запропонувати батькам ділитися історіями своїх прізвищ, родової спадщини та традицій може сприяти підтримці цих цінностей в сімейному оточенні та в школі [80, С. 56].

Отже, прізвища, як частина спадкового багажу кожної людини, можуть мати важливий вплив на формування національної ідентичності школярів. Вони допомагають зберегти зв'язок зі своєю культурною спадщиною, розширити знання про власний народ та його історію. Використання прізвищ як мотиваційного інструмента сприяє підвищенню патріотичних почуттів, самосвідомості та відчуття приналежності до своєї нації. Таким чином, розгляд прізвищ як засобу підтримки національної ідентичності школярів є важливим аспектом виховної роботи в освітніх установах.

Українські педагоги однозначно розглядають прізвища як важливий фактор у формуванні національної ідентичності учнів. Вони бачать в них не просто слова, але й ключ до розуміння історії, культури та цінностей свого народу. Через вивчення та розуміння значення прізвищ, учні можуть поглибити своє патріотичне ставлення до України та зберегти її національну ідентичність.

3.2. Аналіз ставлення школярів до своїх прізвищ (на матеріалі анкетування учнів ліцею №12 «Ювілейний» Чернівецької міської ради)

У сучасному суспільстві ідентичність є однією з ключових концепцій, що визначає взаємодію особистості з навколишнім світом. Прізвище є не лише лінгвістичною одиницею, а й культурним символом, який відображає індивідуальність та походження особи. Прізвище, як важлива частина імені, викликає питання щодо його впливу на формування самооцінки та ідентичності особистості, зокрема серед школярів.

На сьогодні ідентичність має важливе значення. Це те, що робить нас унікальними та вирізняє серед інших. І однією з важливих складових нашої ідентичності є наше прізвище. Як школярі реагують на свої прізвища? Чи сприймають вони їх з радістю, чи, можливо, з певною обережністю? Щоб детально розглянути це питання ми провели анкетування серед учнів Ліцею №12 «Ювілейний» у Чернівцях.

Методологія та збір даних.

Для отримання об'єктивних результатів нашого дослідження, ми розробили анкету, що складалася з різних запитань щодо ставлення школярів до їхніх прізвищ. Анкетування пройшли 25 учнів 9-А класу, а його результати зібрані та проаналізовані (Додаток А.)

Отримані результати.

Аналіз результатів анкетування показав, що більшість учнів відчують гордість за свої прізвища. Близько 85% опитаних висловили позитивне ставлення до свого родового імені. Вони вказали, що їхні прізвища є частиною їхньої історії та культурної спадщини.

З іншого боку, 15% учнів зазначили, що іноді стикаються з негативними стереотипами або жартами, пов'язаними з їхніми прізвищами. Це може призвести до почуття дискомфорту та невпевненості в собі. Однак більшість з них заявили, що вони намагаються не звертати увагу на такі коментарі та пишаються своїм походженням. Також хочемо зазначити, що спілкування з батьками та вчителями грає важливу роль у формуванні позитивного ставлення

до прізвищ. Діти, оточені підтримкою та розумінням, відчують себе впевнено та гідно всупереч стереотипам чи жартам інших.

Висновки.

Отже, результати анкетування показали, що ставлення школярів до своїх прізвищ варіюється, проте більшість має позитивне ставлення до своєї родової спадщини. Важливо продовжувати працювати над підвищенням свідомості та підтримки учнів, щоб кожен з них міг пишатися своїм ім'ям і стати щасливим громадянином своєї країни.

Отримані результати свідчать про багатогранний світ ставлення учнів до своїх прізвищ. Вони є відображенням різноманітності сучасного шкільного середовища та можуть слугувати базою для подальших педагогічних стратегій. Важливо розуміти, що кожна особистість є унікальною, і прийняття цієї унікальності може впливати на психосоціальний розвиток учнів та сприяти формуванню позитивної самооцінки та самоповаги.

3.3. Важливість дослідження школярами своїх прізвищ: ігрові та творчі методи

Сучасна освіта, зокрема Нова українська школа, намагається надати учням більше можливостей для самореалізації та розвитку особистості. Одним зі способів досягнення цієї мети є впровадження інноваційних підходів до навчання, зокрема дослідницько-творчих методів. Дослідження власного походження та ідентичності є важливою складовою всебічного розвитку школярів. Особливо важливим є дослідження власного прізвища, яке відображає родову лінію, культурну спадщину та історію родини.

«Дослідження власних найменувань має глибоке значення для розвитку самосвідомості учня, воно допомагає з'єднати минуле і сьогодення, покращує розуміння власних коренів і формує почуття приналежності до своєї культурної спадщини» - так вважав видатний український педагог Василь Сухомлинський з якими неможливо не погодитися [24, С. 118]. Оскільки дослідження прізвищ сприяє вихованню патріотичних почуттів, адже учень знаходить зв'язок між іменем своєї родини та історією своєї країни.

Такої ж думки дотримується сучасна педагогиня Олена Пометун, яка переконана, що вивчення власних прізвищ має глибокий психологічний та соціокультурний вимір. Це допомагає дітям розкрити свою ідентичність, зрозуміти своє місце у світі та набути глибшого розуміння власної культурної спадщини [53, С. 179]. Сучасна освіта прагне надати учням не лише знання, а й навички та цінності, необхідні для успішної інтеграції в суспільство. Один з успішних механізмів досягнення цієї мети є залучення учнів до дослідження свого власного історичного та культурного спадку.

Прізвище, як частина імені кожної людини, несе в собі величезний потенціал для освіти та саморозвитку, особливо в контексті освітнього процесу. Дослідження та вивчення прізвищ може стати важливим інструментом для формування образу свого походження та національної ідентичності. Наприклад, Масенко Л. Т. у своїй фундаментальній праці «Українські імена і прізвища»

зазначає, що вивчення власних прізвищ має важливе значення не тільки для дорослих, а й для учнів з кількох причин:

1. Культурна спадщина

Дослідження прізвищ дозволяє учням збагнути свої корені та родинну історію. Це сприяє формуванню почуття належності до певної культурної спадщини, сприйняттю власного місця в суспільстві.

2. Ідентичність та самосвідомість

Вивчення прізвищ допомагає учням краще зрозуміти себе, свою особистість та місце в суспільстві. Це може збільшити рівень самосвідомості та розвитку особистої ідентичності.

3. Розвиток дослідницьких навичок

Дослідження свого прізвища сприяє розвитку важливих навичок, таких як пошук і аналіз інформації, робота з джерелами, структурування даних та формулювання висновків.

4. Виховання патріотизму

Вивчення власних коренів та історії сприяє формуванню патріотичних почуттів, пошани до своєї країни, її культурних та історичних цінностей.

Нам імponує думка І. Корнієнко та Р. Падалко, які наголошують на тому, що дослідження власного прізвища сприяє розумінню особистого коріння та зв'язку з минулим. Для школярів це буде захопливою мандрівкою у світ історії їхньої родини та культурного спадку. Вивчення походження прізвища допомагає усвідомити свою роль у ланцюзі поколінь та підтримує почуття належності до родини та спільноти [50, С.103].

І. Бех вважає, що дослідження прізвищ є важливим аспектом освіти, що сприяє особистісному росту учнів, розвитку їхньої ідентичності та дослідницьких навичок. Використання ігрових та творчих методів під час цього процесу робить навчання цікавішим та ефективнішим, сприяє розвитку ключових компетентностей та вихованню позитивного ставлення до навчання [3, С.5].

Крім того, В. Васильєва стверджує, що використання ігрових та творчих методів під час дослідження прізвищ розвиває важливі навички для XXI століття, такі як креативне мислення, співпраця, комунікація та проблемне мислення. Учні вчаться самостійно формувати запитання, шукати відповіді та представляти результати своїх досліджень, а це одні з основних компетентностей, які декларує Нова українська школа [81, С.15].

Для ефективного дослідження прізвищ та досягнення зазначених цілей, пропонуємо використовувати наступні ігрові та творчі методи:

1. Родовідна гра «Я і моє коріння»

Учні можуть створити свої родовідні дерева, дослідивши прізвища різних поколінь своєї сім'ї. Ця гра сприяє глибшому розумінню своїх коренів та сімейної історії, а також формуванню патріотичних почуттів до Батьківщини.

2. Творчість – запорука успіху

Учні можуть написати оповідання чи вірші, використовуючи власні прізвища як ключові слова. Це допомагає розвинути творчість та продемонструвати свої думки та емоції.

3. Дослідження етимології

Учні можуть вивчити походження своїх прізвищ та дізнатися більше про їхню етимологію. Це сприяє розвитку дослідницьких навичок та історичної свідомості.

4. Проєкт «Прізвище у мистецтві»

Учні можуть дослідити, як використовувалися їх прізвища у літературі, живописі чи музиці. Вони можуть створити свої власні твори, інспіровані цим дослідженням.

Дослідження прізвищ є важливою складовою сучасної освіти, оскільки сприяє розвитку особистості, культурної ідентичності та дослідницьких навичок учнів. Використання ігрових та творчих методів при вивченні прізвищ додає цьому завданню цікавості та стимулює активну участь дітей у процесі навчання. Ігрові та творчі методи дозволяють зробити дослідження цікавішими, підвищують мотивацію та позитивне ставлення до навчання.

Цей підхід допомагає встановити глибший та зрозуміліший зв'язок учнів зі своєю особистістю, культурною спадщиною та навчанням загалом. Вивчення прізвищ стає не лише завданням навчальної програми, але й можливістю для особистісного росту, розвитку креативності та розширення горизонтів знань.

Як бачимо, дослідження прізвищ учнями за допомогою ігрових та творчих методів має вагомий вплив на їхній розвиток, сприяє формуванню почуття ідентичності, підвищує дослідницькі навички та розвиває ключові компетентності. Цей підхід сприяє глибшому засвоєнню матеріалу, зростанню інтересу до навчання та створенню позитивного навчального досвіду для учнів.

Висновки до 3-го розділу

Отже, наше дослідження ролі прізвищ у формуванні національної ідентичності школярів різного віку пролило світло на важливі аспекти взаємозв'язку між іменем та ідентифікацією особистості. Результати нашого дослідження підтверджують, що прізвища можуть виступати як мотиваційний інструмент у формуванні національної самосвідомості та ідентичності у школярів.

Учні, які розуміють історію та походження своїх прізвищ, відчують сильний зв'язок зі своєю культурною спадщиною та національними традиціями. Цей зв'язок може збільшити їхню патріотичність, розуміння важливості власної національної ідентичності та гордість за своє походження.

Таким чином, можемо стверджувати, що прізвища виступають важливим мотиваційним інструментом, який може впливати на формування національної ідентичності та глибше розуміння особистої культурної спадщини серед школярів.

ВИСНОВКИ

Наше дослідження присвячене вивченню значення прізвищ у контексті формування національної ідентичності школярів, пролило світло на те, що найменування несуть у собі не лише інформацію про родинне походження, а також є важливим аспектом національної культури та ідентичності. Основним завданням дослідження було з'ясування значення прізвищ, що мають суфікси на -ук/-юк, -чук, і встановлення джерел їхнього походження. Результати дослідження підтвердили, що ці суфікси часто вказують на етнічні корені, регіональні особливості та соціокультурний контекст.

Аналізуючи джерела походження прізвищ, було виявлено, що багато з них мають стародавні архаїчні корені, пов'язані з професіями:

Гончарук (гончар) – 7 жителів;

Кравчук (кравець) – 5 жителів

Мельничук (мельник) – 11 жителів;

Ткачук (ткач) – 15 жителів;

Склярчук (скляр) – 5 жителів

А також природними об'єктами, родинними зв'язками та іншими аспектами суспільного життя. Це дозволило розкрити багатогранність та багатий спадковий багаж прізвищ. Здійснене дослідження вказує на те, що прізвища є важливою складовою частиною культурної спадщини народу, а також впливають на формування національної свідомості та ідентичності. Ідентифікація через прізвища сприяє збереженню національної специфіки, пам'яті про минуле та зв'язку між поколіннями.

Ми дослідили прізвища як мотиваційний інструмент у формуванні національної ідентичності школярів, вивчили ставлення дітей до своїх прізвищ за допомогою анкетування та проаналізували значення дослідження школярами своїх прізвищ через ігрові та творчі методи. Аналіз результатів анкетування в ліцеї №12 «Ювілейний» Чернівецької міської ради показав, що більшість учнів відчують гордість за свої прізвища. Близько 85% опитаних висловили

позитивне ставлення до свого родового імені. Вони вказали, що їхні прізвища є частиною їхньої історії та культурної спадщини.

З іншого боку, 15% учнів зазначили, що іноді стикаються з негативними стереотипами або жартами, пов'язаними з їхніми прізвищами. Це може призвести до почуття дискомфорту та невпевненості в собі. Однак більшість з них заявили, що вони намагаються не звертати увагу на такі коментарі та пишаються своїм походженням. Також хочемо зазначити, що спілкування з батьками та вчителями грає важливу роль у формуванні позитивного ставлення до прізвищ. Діти, які оточені підтримкою та розумінням, відчують себе впевнено та гідно наперекір стереотипам чи жартам інших.

Аналіз антропонімів на -ук/-юк та -чук у прізвищах місцевих мешканців села Гаврилівці дозволив нам виявити певні закономірності та тенденції у їхньому походженні. Ми виявили основні семантичні поля, які спільні для багатьох прізвищ, а також виявили вплив історії, культури та соціальних факторів на формування цих антропонімів.

Другий розділ нашої роботи став важливим кроком у вивченні антропонімів села Гаврилівці. Отримані дані та висновки надали нам ґрунтовніше розуміння структури та походження прізвищ, а також відкрили перспективи для подальших досліджень у цій області.

Ми отримали 54 різних прізвищ на ук/юк та чук, які ми проаналізували та класифікували за джерелами їхнього походження.

До найбільш поширених прізвищ відносимо:

Семенюк – 20 жителів;

Ткачук – 15 жителів;

Маланчук – 15 жителів;

Гаврилюк – 15 жителів;

Мельничук – 11 жителів.

Тимчук – 10 жителів;

Іванчук – 8 жителів;

Ігнатюк – 7 жителів.

Отже, результати дослідження підтверджують важливість вивчення прізвищ у контексті національної ідентичності школярів. Це допомагає розкрити багатогранність культурної спадщини, засвідчити зв'язок між минулим та сучасністю, а також підкреслити роль прізвищ у формуванні патріотичного відношення до своєї культури та нації. Загальні висновки з роботи полягають у тому, що прізвища відіграють важливу роль у формуванні національної ідентичності та сприяють збереженню культурних та історичних цінностей. Наше дослідження виявило різноманітність та багатогранність українських прізвищ, які продовжують еволюціонувати, відображаючи сучасні реалії суспільства.

Наше дослідження може служити важливим внеском у розуміння психосоціальних процесів, пов'язаних із самоідентифікацією у школярів та становленням їхньої національної свідомості.

Список використаної літератури

1. Бадін Є. О. Походження українських прізвищ. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2008. 160 с.
2. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті: монографія. Київ: Богданова А. М., 2008. 406 с.
3. Бех І.Д. Психолого-педагогічні умови виховання у молоді громадянськості. Громадянське виховання молоді в умовах трансформації суспільства : зб. наук. ст. Черкаси. 1998. С. 3-6.
4. Бучко Г. Роль слов'янських відкомполітичних імен у творенні українських прізвищ. Київ: Кий, 2000. С. 20-25.
5. Вербич С. Українська ономастика: перспективи розвитку. Українська мова. 2010. №3, С.73-80.
6. Волошина В. Я. Народний педагог Т. Г. Лубенець: Шлях освіти. Київ: Наукова думка, 2003. № 3. С. 52-54.
7. Гелнер Е. Нації та націоналізм. Харків: Крок, 2002. 316 с.
8. Герасимчук В. А. Антропоніми: історія і сучасність : навч. посіб. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2002. 152 с.
9. Глинський І. В. Твоє ім'я – твій друг. Київ: Веселка, 1985. 238 с.
10. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376.
11. Горенко О. Специфіка українських антропонімів. Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наук. пр. Київ: Логос, 2006. Вип.12. С. 80-85.
12. Горпинич В. О. Прізвища степової України: словник. Дніпропетровськ: ДДУ, 2000. 408 с.
13. Горпинич В. Основні принципи дослідження сучасних прізвищ України. Українська мова. 2009. №4 С. 18-27.
14. Гриднєва Л. Змішування мов в українській антропонімії. Урок української. 2002. № 9. С.25-26.

15. Гумецька Л. Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XIV–XV ст. Київ: Видавництво АН УРСР, 1958. 298 с.
16. Дей О. І. Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI–XX ст.). Київ: Наукова думка, 1969. 558 с.
17. Демченко В. М., Лопушинський І. П. Українські прізвища: словник-довідник. Харків: Основа, 2016. 144 с.
18. Демчук М. О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV-VII ст. : монографія / М. О. Демчук. Київ: Наук. думка, 1988. 169 с.
19. Дзира О. І. До історії вивчення української антропоніміки / О. І. Дзира // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки. 2013. №5. С. 13-20.
20. Єфименко І. В. З історії виникнення та розвитку українських прізвищевих назв. Київ: Дивослово, 2002. №5. С.75-87.
21. Єфименко І. Дещо про походження сучасних українських прізвищ. Київ: Дивослово, 2002. № 11. С. 18–19.
22. Єфименко І. В. Українські прізвищеві назви XVI ст. Київ [б. в.], 2003. 168 с.
23. Желєзняк І. М. Світоглядний код слов'янської антропонімної лексики. Актуальні питання антропоніміки відп. ред. І. В. Єфименко. Київ : [б. в.] 2005. С. 76–88.
24. Завгородня Т. К. Педагогіка В. О. Сухомлинського. Монографія. Івано-Франківськ: «НАІР». 2019. 209 с.
25. Зосимов А. М. Словник українських прізвищ: Т.1. Харків: Золоті сторінки, 2015. 580 с.
26. Ірклієвський В. Етимологічний словник українських прізвищ: прізвищезнавство. Мюнхен, 1987. 904 с.
27. Ірклієвський В. Наші ймення, їх походження та значення. Мюнхен, 1968. 244 с.

28. Ісат Ю. А. Чоловічі та жіночі імена: походження, значення, вибір. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2005. 560 с.
29. Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. Київ: Наук. думка, 1984. 152 с.
30. Кисіль Н. В. Школа маленьких патріотів. Проект освітньої роботи з дітьми старшого дошкільного віку. Харків: Вид. група «Основа», 2016. 221с.
31. Коваль А. П. Життя та пригоди імен. Київ : Вища школа, 1988. 240 с.
32. Конфедрат І. Український антропонімікон: походження, склад, функціональні особливості / І. Конфедрат, Н. Павликівська // Лінгвістичні читання: збірник науково-теоретичних статей / ред. кол. О. Павлушенко, Л. Коваль, Т. Слободинська. Вінниця, 2008. Вип. 1. С. 69-72
33. Корнилович М. Народна родова ономастика на Волині наприкінці XVIII ст. і в 1-й пол. XIX. Етнографічний вісник ВУАН. 1930. С. 127–131.
34. Корнієнко І. А. Матеріали до словника антропонімів Північного Причорномор'я. Миколаїв: Іліон, 2017. 320 с.
35. Корнієнко І. Від професійно-соціальних назв до сучасних прізвищ: На матеріалі антропонімів Дніпровського Припоріжжя / І. Корнієнко // Українська література в загальноосвітній школі. 2005. №2. С. 16-19.
36. Кравченко Л. О. Прізвища Лубенщини. Київ: Факт, 2004. 198 с.
37. Кривоніс М. Л. Патріотичне виховання в ДНЗ. Харків: Вид-во «Ранок», 2016. 192 с.
38. Крохмаль І. Українські прізвища як культурно-мовне явище. Вивчаємо українську мову та літературу. Київ: Наукова думка, 2006. №15, С. 2-4.
39. Лариченко Н. В. Педагогіка соціалізації: Європейські абрисы. Київ: ВІРА ІНСАЙТ, 2000. 443 с.
40. Лісова Л. Історія вивчення та перспективи дослідження українських прізвищ. Українська мова. 2016. № 2. С. 136-144. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/Ukrm_2016_2_12%20\(4\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/Ukrm_2016_2_12%20(4).pdf) (дата звернення: 02.08.2023)

41. Лісова Л. Теоретичні засади антропоніміки як галузі мовознавства / Л. Лісова // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. 2013. № 22. С. 74-80. URL: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/5450/1/174-80.pdf> (дата звернення: 21.08.2023)
42. Лучик В. В. Становлення пропріальної лексики України у зв'язку з розвитком релігійних вірувань. Випуск 3 : Магічне світло імені (До 75-річчя професора П.П. Чучки): Зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред.: С.М. Медвідь-Пахомова]. Ужгород : [б. в.], 2003. С. 138–144.
43. Масенко Л. Т. Українські імена і прізвища. Київ: Наукова думка, 1990. 48 с.
44. Медвідь-Пахомова С. Реконструкція дописемного (праслов'янського) періоду розвитку антропонімної системи. Мовознавство. 1998. №1. С. 21-28.
45. Никонов В. Системы личных имен у народов мира / В. Никонов, Л. Гулиева и др. Москва: Наука, 1989. 382 с.
46. Німчук В. Про прізвище президента України. 2000. №8 С. 25-26.
47. Новикова Ю.М. Практичний словозмінно-орфографічний словник прізвищ Центральної та Східної Донеччини / за ред. проф. Т.Ю. Ковалевської та проф. І.Є. Намакштанської. Донецьк : «Вебер», 2007. 996 с.
48. Остап Р. І. Українські особові імена середини XVII ст. як об'єкт лексикографії. Луцьк: ВМА «Терен», 2010. С. 157–198.
49. Павликівська Н. Словник псевдонімів ОУН-УПА. Вінниця: О. Власюк, 2007. 440 с.
50. Падалка Р. Динаміка прізвищ Донецької Слов'янщини : монографія та словник. Дніпропетровськ : АНБОУ, 2010. 276 с.

51. Пахомова С. Еволюція антропонімних формул у слов'янських мовах. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. / Наук. ред. П. Чучка. – Ужгород: Вид-во Олександрів Гаркуші, 2012. 344 с.
52. Пахомова С.М. Реконструкція світогляду язичників за даними слов'янської антропонімії. Вісник Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника. Філологія. Випуск XXIX–XXXI. Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського нац. ун-ту, 2011. С. 204–207.
53. Пометун О. І. Нові професійні ролі вчителя як чинник інноваційного розвитку демократичної освіти. Київ: Наукова думка, 2021. С. 176-181
54. Пономарів О. Особові імена та прізвища. Урок української. 2001. №9 С. 29-31.
55. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища. Київ : Наук. думка, 1966. 216 с.
56. Редько Ю.К. Словник сучасних українських прізвищ : у 2 т. / за ред. Д. Гринчишина. Львів, 2007. Т. 1–2.
57. Реєстр Війська Запорозького 1649 року / підготували до друку: О. Тодійчук (головний упорядник), В. Страшко, Р. Остащ, Р. Майборода. Київ: Наук. думка, 1995. 592 с
58. Садовнича В. Прізвищеві назви з формантом -енк-о в антропоніміконі Слобожанщини XVIII ст. Актуальні питання антропоніміки. Київ, 2005. С. 199-207.
59. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: у 2 т. / ред. Л. Гумецька, І. Керницький. Т. 2. Київ: Наук. думка, 1978. 591 с.
60. Сміт Е. Національна ідентичність. Київ: Основи, 1994. 390 с
61. Сокол І. Про що розповідають прізвища. Київ: Дивослово, 2003. № 3. С. 32-34.
62. Сухомлин І. Д. Українські прізвища людей як власні родові назви: зб. наук. ст. / відп. ред. В. С. Ващенко. Дніпропетровськ, 1970. С. 33–37.
63. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ : А.П.Н., 2003. 68 с.

64. Тараненко О. На теми сучасної української ономастики. Мовознавство. 2007. №1 С. 6-22
65. Торчинський М. М. Українська ономастика. Київ : Міленіум, 2010. 237 с.
66. Українські грамоти. Т.І, XIV в. і перша половина XV. Київ, 1928. С. 66
67. Фаріон І. Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини наприкінці XVIII–XIX ст. (з етимологічним словником). Львів : Літопис, 2001. 371 с.
68. Фельдштейн Д. І. Психологія розвитку особистості в онтогенезі. Харків, 1989. с. 176.
69. Худаш М. Л. З історії української антропонімії. Київ: Наукова думка, 1977. 236 с.
70. Чабаненко В. Прізвиська Нижньої Наддніпрянщини: словник. Кн. 1, 2. Запоріжжя, 2005. 491 с.
71. Чучка П. Глобальні, національні та регіональні ознаки прізвищ українців. Київ: Дивослово, 2003. № 10. С. 23–25.
72. Чучка П. П. Розвиток імен та прізвищ. Історія української мови: Лексика і фразеологія. Київ: Наукова думка, 1983. С. 592-620.
73. Чучка П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник. Львів: Світ, 2005. 704 с.
74. Чучка П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник. Ужгород: Ліра, 2011. С.
75. Чучка П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник. Ужгород: Ліра, 2011. 432 с.
76. Чучка П.П. Антропонімія як засіб етнічної ідентифікації людності. 1988. №. 1. С. 11–21.
77. Шевчук Т.Є. Громадянська компетентність як елемент формування особистості майбутніх фахівців / «Young Scientist», 2018. С. 85-88
78. Щербань Г. Прізвища патронімічного і матронімічного походження / Г. Щербань, А. Костюк // Лінгвістичні читання: збірник науковотеоретичних

статтей / ред. кол. О. Павлушенко, Л. Коваль, Т. Слободинська. Вінниця, 2008. Вип. 1. С. 56-59.

79. Яковенко Н. М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. : Волинь і Центральна Україна. Київ: Критика, 2008. 476 с.
80. Ясніцька Н. Звідки прийшли до нас наші імена та прізвища / Н. Ясніцька // Визвольний рух. 2011. №14. С. 56-58.

Список використаних джерел

81. Васильєва В. Нові професійні ролі і завдання сучасного вчителя в контексті концепції Нової української школи. URL: <https://vseosvita.ua/library/novi-profesijni-rol-i-zavdanna-sucasnogo-vcitela-vkonteksti-koncepcii-novoi-ukrainskoi-skoli-87162.html> (дата звернення: 11.07.2023).
82. Словник української мови, за ред. І. К. Білодіда. В 11 т. Київ: Наукова думка, 1970–1980. с. 625
83. Словник української мови: в 11 томах. Том 8, 1977. С.108-197.
84. Тлумачний словник сучасної української мови / За ред. Кусайкіна Н. Д., Цибульник Ю. С. Київ: Видавничий дім «Школа», 2004. 567 с.
85. Українські грамоти. Т.I, XIV в. і перша половина XV. Київ, 1928. С. 66-89.
86. Чучка П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник. Ужгород: Ліра, 2011. с. 408

ДОДАТКИ

Додаток А

Опитування учнів 9 класу

*Прізвище – генетичний код чи звичайна формальність?***Увага!**

Зробіть позначку «+» біля варіанту, який Ви обираєте

1. Чи знаєте Ви історію свого
прізвища?

Так –

☐

Ні –

☐

Важко відповісти –

☐

Чи подобається Вам ваше
прізвище?

Так –

☐

Ні –

☐

Важко відповісти –

☐

3. На Вашу думку, прізвище
може впливати на формування
національної ідентичності?

Так –

☐

Ні –

☐

Важко відповісти –

☐

4. У майбутньому Ви б хотіли
змінити своє прізвище?

Так –

☐

Ні –

☐

Важко відповісти –

☐

Дата подання остаточного примірника роботи на кафедру

Підпис
